

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1893. Andra Kammaren. N:o 30.

Lördagen den 15 april.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 8 innevarande april.

§ 2.

Föredrogos och bordlades för andra gången:

statsutskottets utlåtanden och memorial n:is 6 a), 6 b), 54, 55, 56 och 57;

bevillningsutskottets memorial n:o 17;

bankoutskottets utlåtande n:o 10; samt

lagutskottets utlåtanden n:is 35, 36, 37 och 38.

§ 3.

Till kammarens afgörande förelåg till en början konstitutionsutskottets utlåtande n:o 22, i anledning af dels Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 74 regeringsformen, dels ock väckta motioner om ändring af samma § i regeringsformen.

Ang. ändrad lydelse af § 74 regeringsformen.

Till konstitutionsutskottets behandling hade Riksdagens kamrar öfverlemnadt Kongl. Maj:ts proposition n:o 37, deri till Riksdagens pröfning i grundlagsenlig ordning framlagts följande förslag till ändrad lydelse af § 74 regeringsformen:

§ 74.

Från den dag, då rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot, vare sig för rikets skyddande från inblandning i krig

Andra Kammarens Prot. 1893. N:o 30.

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

mellan främmande magter eller för hotande krigsfaras afvärfjande eller för utförande af redan uppkommet krig, och intill den dag, då krigsmagten skall återgå till fredsfot, ege Konungen att i den ordning, på det sätt och på de vilkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmas i särskildt af Konungen och Riksdagen samfäldt stiftad lag, låta af kommuner eller enskilde utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som må vara att i orten tillgå och som erfordras för fyllande af sådana krigsmagtens oundgängliga behof, hvilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses.

I sammanhang med behandlingen af denna proposition hade utskottet till pröfning förehåft tre inom Andra Kammaren väckta motioner, den ena, n:o 7, af herr *A. V. Ljungman*, i hvad den afsåg ändrad lydelse af § 74 regeringsformen, och de båda andra, n:is 219 och 220, af herr *A. Hedin*, de senare jemväl innefattande förslag till ändring af samma § i regeringsformen.

Utskottet hemställde:

»1:o att herr Ljungmans motion, n:o 7, i hvad den afser ändrad lydelse af § 74 regeringsformen, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

2:o att herr Hedins motioner, n:is 219 och 220, icke måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd; men

3:o att Riksdagen måtte såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga det förslag till ändrad lydelse af § 74 regeringsformen, som innefattas i Kongl. Maj:ts proposition.»

Häremot hade reservationer afgifvits:

af herr *Ljungman*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka Riksdagen att till hvilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse af § 74 regeringsformen:

§ 74.

Från den dag, då rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot för skyddande af rikets neutralitet eller vid infallande krig och intill den dag, då krigsmagten skall återgå till fredsfot, ege Konungen, sedan han hela statsrådets tankar deröfver inhemtat och, i händelse Riksdagen ej är samlad eller skall inom tjugu dagar sammanträda, Riksdagen sammankallat, att i den ordning, på det sätt och på de vilkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmas i särskildt af Konungen och Riksdagen samfäldt stiftad lag, låta af kommuner eller enskilde fordra förnödenheter och tjänstbarheter, som finnas att i orten tillgå och äro

af nöden för fyllande af sådana krigsmagtens oundgängliga behof, hvilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses;

Ang. ändrad lydelse af § 74 regeringsformen.

(Forts.)

af herrar *Vahlin, Wikstén, Nilson* från Lidköping, *Wallmark* i Smedsbyn och *Olsson* i Ornakärr;

af herr *Elowson*; samt

af herrar *Hedin, Johnsson* i Bollnäs och *Gyllensvärd*, hvilken sistnämnde hemställt:

att Riksdagen måtte såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse af 74 § regeringsformen:

»Från den dag då, enligt beslut af Konungen i statsrådet och efter utfärdande af riksdagskallelse, rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot, vare sig för upprätthållande af rikets neutralitet, derest den, vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas, eller för afväjande af ett befaradt eller börjad angrepp, och intill den dag, då krigsmagten skall återgå till fredsfot, ege Konungen att i den ordning, på det sätt och på de vilkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmas i särskild af Konungen och Riksdagen samfäldt stiftad lag, låta af kommuner eller enskilde utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som må vara att i orten tillgå och som erfordras för fyllande af sådana krigsmagtens oundgängliga behof, hvilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses.»

Ordet lemnades till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Östergren, som yttrade: Herr talman! Innan diskussionen i denna fråga tager sin början, önskar jag upplysa kammaren derom, att i Kongl. Maj:ts proposition nr 37 förekommer en liten misskrifning. I den föreslagna lydelsen af § 74 regeringsformen förekommer på sjette och sjunde raderna i nu föreliggande betänkande ett uttryck, som lyder sålunda: »ersättning, som bestämmas i särskildt af Konungen och Riksdagen samfäldt stiftad lag.» Misskrifningen ligger deri, att der står särskildt i stället för särskild.

Felet är visserligen icke af den art, att det kan föranleda till någon misstyding af paragrafen, men jag har ansett mig böra fästa uppmärksamheten på detsamma med uppmaning till dem af herrarne, som tänka yrka bifall vare sig till Kongl. Maj:ts förslag eller till den af herr *Vahlin* m. fl. afgifna reservationen, hvori samma fel förekommer, att rättelse af felet påyrkas.

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.

(Forts.)

Sedan härefter utskottets under *punkten 1:o*) gjorda hemställan blifvit uppläst, begärdes ordet af

Herr Johnsson i Bollnäs som anförde: Jag vill hemställa, att kammaren måtte besluta, att punkterna 1:o), 2:o) och 3:o) i nu föreliggande betänkande måtte samtidigt föredragas, och att diskussionen måtte få röra sig om betänkandet i dess helhet.

Med bifall till den sålunda gjorda hemställan, föredrogos nu jämväl *punkterna 2:o) och 3:o)*, hvarefter

Herr Ljungman begärde ordet och yttrade: Såsom kammaren behagade finna, hafva, utom jag, nio andra af utskottets ledamöter från denna kammare anført reservation mot utskottets beslut att tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 74 regeringsformen. Reservationerna äro i hufvudsak lika lydande. De gå alla ut derpå, att, i likhet med hvad i § 63 regeringsformen är föreskrifvet med hänsyn till lyftandet af stora kreditivet, Riksdagen skall sammankallas. En olikhet i afseende å desamma ligger emellertid deri, att i mitt förslag till ändring af § 74 regeringsformen användas de uttryck, som begagnas i § 63 regeringsformen. Jag har därför föreslagit, att *hela* statsrådet, då rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot, skall höras, då deremot motsvarande bestämmelse endast förekommer i den sista eller i den af herr Hedin m. fl. afgifna reservation, der det står: »— enligt beslut af Konungen i statsrådet —». I den andra eller i den af herr Vahlin m. fl. afgifna reservationen finnes icke nämnt något alls om statsrådets hörande. I öfrigt afvika båda dessa reservationer från min deri, att uttrycken i desamma äro litet vidlyftigare affattade än i min. Då jag till exempel använt ordet »skyddande af rikets neutralitet» hafva i de båda öfriga reservationerna efter dessa ord tillagts en mening, som lyder: »derest den, vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas»; och då jag från § 63 regeringsformen lånat uttrycket »vid infallande krig», står det deremot i de båda andra reservationerna: »för afvärjande af ett befaradt eller börjadt angrepp». Såsom kammaren torde finna, är således skilnaden mellan min och de båda andra reservationerna icke synnerligen stor, om man endast fäster sig vid realiteten. Den väsentligaste skilnaden ligger, så vidt jag rätt uppfattat reservationerna, deri om *hela* statsrådet, då rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot, skall höras eller ej.

Då emellertid i § 63 regeringsformen ansetts nödigt att inflika bestämmelse om, att vid inträffandet af deri omhandlade eventualiteter *hela* statsrådet skall höras, synes det mig vara af vigt, att ett dylikt stadgande äfven införes i § 74 regeringsformen, och detta så mycket hellre, som i § 8 regeringsformen icke angifves, att ärende

af beskaffenhet, som det nu ifrågavarande, skall föredragas, när statsrådet är samladt in pleno, utan beslut kan fattas, när endast tre statsråd, jemte föredraganden, äro närvarande.

Jag skall emellertid icke göra något yrkande.

Vidare anförde:

Herr Nilson från Lidköping: Min ståndpunkt i den fråga, som nu föreligger till behandling, är tillräckligt angifven genom den vid betänkandet fogade reservationen, hvori jag deltagit. Några ord ber jag dock att nu ytterligare få tillägga.

Inom utskottet har ingen enda röst höjt sig mot behovet af en särskild requisitionslag, hvarigenom ett regleradt skick finnes stadgadt för anskaffandet af de förnödenheter af hvarjehanda slag, som oundgängligen erfordras, då härens mobilisering, i händelse af krigsutbrott, ifrågakommer. Derför har heller icke någon inom utskottet motsatt sig de förändringar i 74 § regeringsformen, som påkallas för att möjliggöra antagandet af en dylik lag, ehuru meningarna varit delade i fråga om vilkoren och gränserna för requisitionsrättens utöfvande. Många hafva ansett, att den af Kongl. Maj:t föreslagna förändrade lydelsen af den 74 § är affattad i så dunkla och sväfvande uttryck, att rum lätt lemnas för en allt för vidsträckt tolkning af paragrafen. Reservanterna hafva derför velat mera noga och bestämdt precisera de fall, då requisitionsrättens tillämpning må varda Kongl. Maj:t medgifven. Den nya arméorganisation, vårt land erhållit, och alla våra försvarsåtgärder i öfrigt afse ju numera ingenting annat än att kunna upprätthålla landets neutralitet och göra densamma respekterad vid inträffande krig mellan främmande makter; och det är således endast för det fall, att denna neutralitet kränkes, eller att ett fiendtligt angrepp mot vårt land företages, som det synts oss reservanter nödigt, att Kongl. Maj:t för härens mobilisering må ega begagna den requisitionsrätt, som nu är föreslagen. Det kan och bör icke förnekas, att en längre utsträckt rätt någon någon kunde blifva missbrukad och vålla landets indragande i krigiska förvecklingar, som i annat fall skulle kunnat förebyggas. Äfventyrspolitik har nog icke alltid varit något för vårt land så alldeles främmande, och det låter ju tänka sig, att det, som hänt förr, kan inträffa ännu en gång. För min del betvivlar jag icke, utan är tvärtom fullt och fast öfvertygad om, att vår nuvarande Konung och hans regering har fredens och neutralitetens bevarande till sitt högsta, ja *enda* ögonmärke. Men vi måste komma i håg, att den lag, som nu skall stiftas, är afsedd för en lång framtid, och då äro vi, såsom lagstiftare, pligtige att tillse, att den lag, som antages, icke blott för oss sjelfva utan ock för efterkommande innehåller möjligast tydliga och betryggande garantier mot missbruk vid densammes tillämpning.

Jag kan icke heller finna, hvarför ej regeringen äfven för sin

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

del skulle kunna vara belåten med den begränsning af requisitionsrätten, som göres genom den formulering, som är föreslagen i den ofvannämnda af mig biträdda reservationen. Regeringen vinner ju genom densamma allt, hvad hon egentligen behöfver vinna. Både under den urtima riksdagen och vid flere andra tillfällen har från statsrådsbänken i denna kammare högtidligt och bestämdt förklarats, att det aldrig kan blifva fråga om krigsmagtens användande för annat ändamål än blott och bart för rikets försvar, och då blir ju en requisitionsrätt, äfven med den minskade utsträckning, som reservanterna föreslagit, alldeles tillfyllestgörande.

Då svenska folket för några månader sedan åtog sig nya, mycket tunga bördor till stärkande af landets försvar, gjorde sig från många håll den önskan hörd, att i värnpligtslagen måtte intagas sådana bestämmelser, som förbjöde, att landets värnpligtiga ungdom fördes i strid utom landets gränser. Denna önskan vann då icke gehör; och det svarades, att dylika garantier rätteligen hade sin plats i grundlagen och icke i värnpligtslagen. Nu är här fråga om att genom ett grundlagsbud vinna en konstitutionell garanti för att landets söner icke beqvämligen kunna komma att dragas i fält af annan anledning än blott för att försvara sitt fosterland. Och jag miss-tager mig helt visst icke i min uppfattning, då jag tror, att denna kammare i likhet med mig önskar erhålla denna garanti, om den skall ingå på den af Kongl. Maj:t nu äskade requisitionsrätten.

Herr talman, jag ber att här nu få yrka afslag å samtliga i betänkanDET förekommande punkter och bifall till den reservation, som är afgifven af herr Vahlin med flere.

Herr Johnsson i Bollnäs: Herr talman, mine herrar! Jag behöfver ej erinra kammaren derom, att den fråga, som nu föreligger, är af stor betydelse. Den är af stor betydelse, då utan en lag af föreslagen beskaffenhet svårigheterna vid en mobilisering skulle ökas, men den är af ej mindre betydelse, sedt från den synpunkten, att den kan missbrukas. Jag är öfvertygad om, att kammaren är vil-lig att åtaga sig de uppoffringar, som kunna anses nödiga för att sätta vederbörande i tillfälle att värna vårt lands neutralitet och sjelfständighet. Jag tror, sade jag, att vi icke böra undandraga oss den tunga, som ett bifall till Kongl. Maj:ts förslag medför, såvidt nem-ligen garantier kunna vinnas derom, att lagen användes endast för uppehållande af vår neutralitet.

Om jag söker att sätta mig in i den tankegång, som föresväf-vade 1809 års konstitutionsutskott vid antagandet af nu gällande regeringsform, så framgår af motiveringen till förslaget följande en-ligt min åsigt mycket tankvärda uttalande:

»Magten att styra tillkommer, efter utskottets förslag, odeladt Konungen; men hans beslut kunna icke förhastadt fattas, icke be-stämmas efter ensidiga underrättelser och råd af dolda personer utan ansvarighet. Han måste i alla mål låta sig upplysas af ett offent-

ligt statsråd, hvars ledamöter, stälde under ansvarighet icke blott för deras tystnad, då de bort råda, måste sjelfva sorgfälligt söka upplysningar, för att bevara sitt lif, sin välfärd och sin heder.

På detta sätt, och genom de öfriga föreskrifna i afseende på ärendenas beredande, bör konungen icke i något fall kunna missledas, böra allmänna röster icke kunna hindras att genom något organ tränga fram till honom. Den oafbrutna vanan att höra råd, allvarligen och högtidligt gifna, skall en ung monarks sinne dana och i en mogen Konungs stadga aktning för sanning och rätt.»

Det är med hänsyn till denna tankegång, som i vår nuvarande regeringsforms 63 § har blifvit inlagd den bestämmelsen, att då Kongl. Maj:t skall använda det mindre kreditiv, som Riksdagen bör ställa till Konungens förfogande, statsrådet deröfver bör höras, och att användandet af det större kreditivet skall föregås af beslut i statsrådet och Riksdagens sammankallande. Om jag nu försöker sammanställa bestämmelsen i § 63 i regeringsformen, sådan den nu är affattad, och § 74, sådan den här är föreslagen, så frågar jag: är icke den bestämmelse som här är föreslagen i § 74 af utomordentligt större betydelse än bestämmelsen i § 63? De medel, som det åligger Riksdagen att i form af kreditiv ställa till Kongl. Maj:ts förfogande, att användas då vår neutralitet hotas, kan Riksdagen sätta högre eller lägre, allt efter befintliga förhållanden, och om Kongl. Maj:t utan giltiga skäl beslutar, att någon del af detta kreditiv lyftas, är af långt mindre vigt, än då fråga är att utskrifva requisitioner till obegränsadt omfång.

Det är just med anledning af denna uppfattning, som jag för min del icke kunnat biträda Kongl. Maj:ts förslag oförändradt. Jag vill icke vara emot att Riksdagen vidtager sådan ändring i regeringsformen, att Riksdagen kan antaga vissa s. k. requisitionslagar, som skulle tillämpas, då armén ställes på krigsfot. Men dock endast i det fall, att garantier för dess eventuella missbruk införas. En väsentligt större garanti synes mig ligga deruti, att beslut om dess tillämpning må fattas i statsrådet, och riksdagskallelse utfärdas. Det kan ju icke vara välbetänkt eller tillrädligt, att Kongl. Maj:t skulle ega att i kommandoväg besluta om arméns sättande på krigsfot och användning af requisitionslagen, hvilket beslut således kunde fattas utan att statsrådet derom hade kännedom. Erfarenheten visar, att garantien är större, då statsrådet, med den i grundlagen dem ålagda ansvarighet, måste i beslutet deltaga; och att just derigenom många förslag blifvit afböjda, som beslutade skulle hafva haft ödesdigra följder. Vi hafva, synes det mig, åtskilligt att lära af den tankegång, som synes hafva besjälat 1809 års män, hvilka hade en bitter erfarenhet af hvartill det kan leda, när en äfventyrlig monark har att ensam besluta i frågor, som så djupt ingripa i ett folks ve eller väl. Denna tankegång finner jag, åtminstone till sina hufvudgrunder, återgifven i herr Hedins reservation, som innehåller åtskilliga garantier och dessutom uttalar den bestämmelsen, att den

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändrad ifrågasvarande lagen endast får användas för neutralitetens upprätt-
lydelse af § hållande.

74 regerings-
formen.

(Forts.)

Det är på grund häraf som jag nödgas yrka afslag å Kongl. Maj:ts proposition. Om deremot den förändring i Kongl. Maj:ts förslag vidtages, dels att beslut om arméns ställande på krigsfot bör beslutas i statsrådet, och dels att riksdagskallelse bör utfärdas, har man, åtminstone relativt taget, en garanti för att icke förhastade och obetänksamma beslut fattas om en mobilisering, som, öfvervägda i statsrådet under dess ansvarighet, möjligen ej kommit till stånd. Med dessa antydningar, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till den af herr Hedin m. fl. vid betänkandet fogade reservation, hvilken i hufvudsak upptager herr Hedins motion i denna fråga.

Herr *Hedin* instämde häruti.

Herr Bengtsson: Vid den förberedande behandlingen af detta ärende inom utskottet var jag af den åsigt, att en förändring uti 74 § regeringsformen borde vidtagas, och detta för att möjliggöra antagandet framdeles af en sådan requisitionslag, som var bifogad den kongl. propositionen. Jag hyste denna uppfattning icke endast därför, att jag ansåg det vara nödvändigt att kunna få alla de förnödenheter till hären, som vid utbrytande krig erfordras, utan äfven därför, att jag ansåg det vara nödvändigt att hafva ett i lag stadgadt tillvägagående för dessa förnödenheters uttagande för att trygga allmänheten mot möjliga öfvergrepp, i fall sådana kunde ifrågakomma. Men jag var tillika af den åsigt, att man icke borde godkänna den kongl. propositionen oförändrad, ty enligt ordalydelsen i densamma tror jag, att vederbörande möjligen skulle kunna missbruka sin rätt och göra dessa utskrifningar i onödan. Jag anser nemligen, att Kongl. Maj:ts icke bör hafva rätt att tillämpa requisitionslagen utom i yttersta nödfall, ty så länge vederbörande ha tillfälle att på vanligt sätt förskaffa de lifsförnödenheter m. m., som behövas för hären, bör man enligt mitt förmenande icke ålägga allmänheten något tvång med utskrifningar af sådana föremål, som de icke sjelfvilligt vilja afstå. Jag vill emellertid gerna vara med om att antaga ett lagförslag i detta syfte, ty jag anser ett sådant vara af behofvet påkalladt både för härens och allmänhetens skull.

Af de förslag, som nu i form af reservationer föreligga, kan jag för min del icke finna annat, än att i det af herr Hedin m. fl. framlagda förslaget de farhågor jag hyste äro bäst undanröjda, och skall jag därför på samma gång jag yrkar afslag å utskottets betänkande anhålla om bifall till herr Hedins reservation.

Herr Carl Ericson: Jag har, efter att så sorgfälligt som möjligt hafva genomläst och studerat den kongl. propositionen rörande ändring af 74 § regeringsformen, kommit till den åsigt, att detta förslag är ganska tillfredsställande. I motsats mot hvad som sagts

i motionen n:o 219 har jag funnit, att man i den kongl propositionen låtit sig angeläget vara att så välja de krigiska ordalagen, att de skulle påminna om den freds- och neutralitetspolitik, som svenska folket önskar att föra, likasom om Kongl. Maj:ts pligt att hafva fred och neutralitet till ständigt högsta ögonmärke; således att Kongl. Maj:ts förslag afsåg försvarskrig, icke anfallskrig. När jag nu fått konstitutionsutskottets betänkande i min hand, ser jag, att majoriteten inom utskottet tillstyrkt Kongl. Maj:ts förslag, hvaremot jag finner, att vid betänkandet fogats icke mindre än tre reservationer — jag tror för öfrigt, att samtliga ledamöterna i utskottet från denna kammare reserverat sig.

När jag nu finner de små skiljaktigheter i hufvudsak, som förefinnas emellan de olika förslagen, och vidare af motiveringen till reservationerna äfven finner, att reservanterna hafva erkänt nödvändigheten af en förändring utaf ifrågavarande grundlagsparagraf, emedan en requisitionslag är af behofvet påkallad, då må jag säga, att jag fått det intrycket, att samarbetet inom konstitutionsutskottet måtte lemna åtskilligt öfrigt att önska.

När jag under sådana förhållanden genomgår reservationerna, så finner jag mot den första, nemligen herr Ljungmans, icke något i sak att anmärka, men anledningen, hvarför jag ändå förordar Kongl. Maj:ts och utskottets förslag, är, att jag finner §:n i detta förslag vara bättre stiliserad än i herr Ljungmans.

Går jag sedan vidare till de båda efterföljande reservationerna, så finner jag, att dem emellan icke förefinnes någon annan olikhet, än att herrar Vahlin m. fl. yrka, att riksdagskallelse skall utgå, innan Kongl. Maj:t fattar beslut att sätta armén på krigsfot, hvaremot herrar Hedin m. fl. yrka, att beslut om arméns försättande på krigsfot skall fattas uti statsrådet, hvarjemte riksdagskallelse skall utgå. Ja, jag får säga, att jag hvarken i ena eller andra fallet har några invändningar att göra häremot, och jag är alldeles öfvertygad om, att så kommer att tillgå i verkligheten. Det är för hvar och en, som har det allra ringaste begrepp om hvad det vill säga att sätta armén på krigsfot, alldeles påtagligt, att ingen åtgärd skall kunna i ett sådant ögonblick ligga Kongl. Maj:t allvarligare om hjertat än att med största skyndsamhet få Riksdagen samlad. Nu kan man visserligen säga, att hvad reservanterna här föreslagit är obehöfligt, alldenstund vi veta, att uti 63 § regeringsformen är föreskrifvet att, för att lyfta det lilla kreditivet, statsrådets tanke deröfver skall inhemtas samt, för att lyfta det stora, riksdagskallelse dessutom skall utfärdas, och något försättande af armén på krigsfot utan att lyfta kreditivet är helt enkelt otänkbart. Men anser man dessa båda föreskrifter mera betryggande genom att de intagas i 74 § regeringsformen, så har jag ingenting deremot.

Det förekommer emellertid i de båda senare reservationerna en mellanmening, mot hvilken jag måste inlägga en gensaga, ty när jag drager ut konsekvenserna ur denna mening, kan jag knappast

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

tro annat, än att den inkommit af förbiseende. Det säges nemligen: »från den dag, då rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot, vare sig för upprätthållande af rikets neutralitet, *derest den, vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas*» etc. Hvad innebär nu detta? Jo, om ett stadgande, sådant som det nu föreslagna, inkommer i grundlagen, blir följden den, att Konung och Riksdag icke ens gemensamt kunna vidtaga några förberedande åtgärder för bevarandet af neutraliteten förr än först och främst kriget är utbrutet och således de främmande magternas flottor redan plöja hafven i närmaste granskapet af våra farvatten och dessutom neutraliteten hotas och kränkes. Hvad vill nu detta »hotas och kränkes» betyda? Icke lär man kunna tala om hotas och kränkas, om icke från någon af de krigande magterna ens gjorts framställning om vare sig bistånd eller att få besätta någon del af vårt land. Pågår således kriget i Östersjön, och någon sådan framställning af endera af de krigförande magterna icke förut gjorts, så har Konungen och Riksdagen i enlighet med den föreslagna lydelsen af ifrågavarande § icke rätt att vidtaga några förberedande åtgärder. — Eu vacker dag framställer en af de ifrågavarande magternas sändebud i Stockholm en önskan att få besätta en del af vårt land, t. ex. Gotland, och som kriget redan pågår, tager man icke hänsyn till annat än hvad egna intressen bjuda, och således fordras svar å denna framställning inom sex timmar. Vår regering måste naturligen afvisa en sådan framställning, men hvad blir följden häraf? Jo, att Gotland sannolikt inom tolf timmar besättes. Således är på detta sätt en del af vårt land besatt, utan att ett fartyg är utrustadt, utan att en enda soldat blifvit mobiliserad.

Nej, mine herrar, det är icke nog med att man förklarar, att man vill vara neutral, man har äfven åtskilliga skyldigheter att fullgöra, och dessa skyldigheter innebära, att man oafvisligen företager sådana förberedande åtgärder, att man allvarligen kan möta, om någon skulle tilllåta sig att vilja kränka neutraliteten. Sådana förberedande åtgärder kunna icke företagas utaf Konung och Riksdag, om detta förslag till ändring af 74 § i enlighet med herr Hedins reservation varder godkänt.

Såsom sagdt, jag föreställer mig, att denna mellanmening endast af förbiseende inkommit, och jag hoppas därför, att reservanterna icke så mycket skola hålla på densamma. Den förekommer icke i herr Ljungmans reservation.

Under sådana förhållanden och då jag icke skulle våga att på rak arm hvarken föreslå, att några ord uti förslaget till grundlagsparagrafen skola utgå, ej heller göra någon ändring uti förslaget, är jag, såsom sagdt, nödgad att helt enkelt påyrka bifall till utskottets hemställan, med den reservation, som af herr justitieministern blifvit anförd, nemligen att ordet »särskildt» utbytes mot »särskild». Jag yrkar således bifall till utskottets betänkande.

Herr Höjer: Jag ber att få i yttersta korthet angifva min

ståndpunkt till föreliggande fråga, hvilken jag anser vara en af de viktigaste, som vid denna riksdag hafva förekommit. Villigt erkänner jag, att det är af behovet påkalladt att så snart som möjligt erhålla en ny requisitionslag. Detta är en fråga, som i flera år stått på dagordningen, och hvars lösning, det erkänner jag, också bör följa och följa särskildt som ett korollarium af beslutet på urtima riksdagen 1892. Men af detta erkännande följer naturligtvis icke, mine herrar, att jag utan vidare skall gå in på det förslag till ändring af 74 § regeringsformen, som Kongl. Maj:t har framlagt.

Först och främst kan jag icke göra det, så länge formen för handläggningen af de ministeriella ärendena är sådan som den är, och så länge som från Första Kammarens sida möter ett bestämt motstånd mot hvarje försök, äfven det mest rationella, att få en förändrad form för behandlingen af dessa ministeriella ärenden. Men äfven om formen vore annorlunda, och äfven om man kunde hoppas, att Första Kammarens ställning skulle blifva en annan än den nu verkliga är, skulle jag ändå icke för min del vilja skänka min röst till omredigering af den 74:de §:n på det sätt, som Kongl. Maj:t föreslagit, och detta på den grund, att det synes mig, som om sjelfva de ordalag, Kongl. Maj:t valt i sitt förslag, i de viktigaste punkter innehålla en mångtydighet och äro temligen svåra att till sin innersta mening genomtränga.

Kongl. Maj:ts förslag innehåller tre fall, i hvilka requisitionslagarne skulle komma att tillämpas. Det första fallet är det, att det vore fråga om rikets skyddande för inblandning i krig mellan främmande magter. Jag antager, att Kongl. Maj:t menar det fall, att vi skulle blifva nödsakade att skydda vår neutralitet. Det andra fall, som Kongl. Maj:t förutsätter, är det, att en hotande krigsfara skall afvärjas. Jag antager, att Kongl. Maj:t med detta andra fall menar ett försvarskrig.

Men om man antager, att Kongl. Maj:t har denna mening med sina två första fall, då återstår att söka svar på hvad Kongl. Maj:t har menat med sitt tredje alternativ, deri Kongl. Maj:t sätter i fråga requisitionslagarnes tillämpning för utförande af redan uppkommet krig. Jag antager, att detta tredje fall af Kongl. Maj:ts förslag icke kan vara precis likbetydande med någotdera af de två föregående fallen, utan något helt annat. Då kommer jag med eller mot min vilja att tänka derpå, att Kongl. Maj:t haft för ögonen möjligheten af ett anfallskrig eller möjligheten af ett krig, som uppkommit såsom det nödvändiga resultatet af eu allians med främmande krigförande magter. Om det icke här i Kongl. Maj:ts förslag finnes tre fall med *olika* innebörd, ser jag icke något giltigt skäl, hvarför tre olika fall på detta sätt skulle vara i förslaget formulerade. Redan otydligheten i detta afseende framstår för mig såsom ett skäl, som gör det omöjligt för mig att gifva min röst åt ifrågavarande förslag.

Nu kan visserligen anmärkas, att någon annan politik än en freds- och försvarspolitik är för Sverige otänkbar. Ja visserligen:

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

ingen kan mer än jag vara öfvertygad om, att vår nuvarande Konung och vår nuvarande regering strikte hålla sig till den grundsatsen att icke hafva någon annan yttre politik än den, som afser vår fred och vår neutralitet, skyddandet af vårt nationella oberoende. Men deraf följer alldeles icke, i synnerhet sådan som formen för de ministeriella målen nu är, att icke en annan konung och en annan regering kunna på grund af bristfälligheterna i vår lagstiftning i detta hänseende utsätta oss för någonting, som mer eller mindre blefve rubricerad under namnet äfventyrspolitik. Och såsom herr Hedin anmärker i sin motion och som för öfrigt blifvit framhållet vid förra urtima riksdagen, är det ett faktum, att vi flera gånger varit nära att blifva inkastade utan vårt eget förvällande i en sådan äfventyrlighetspolitik.

När jag då skall välja mellan reservationerna och Kongl. Maj:ts förslag och genomgår de olika reservationerna, kommer jag för min del till den åsigten, att herr Hedins är den bästa att antaga, och det därför, att den också innehåller i realiteten, såsom herr Ljungman nyss sade, det samma som hans, ehuru vida skarpare preciseradt, än hvad fallet är i de öfriga reservationerna. Särskildt synes det mig, att herr Hedin skarpare har formulerat de två fall, i hvilka requisitionslagarne skulle vara att tillämpa. Det första afser skyddandet af vår neutralitet och det andra afvärjandet af ett befaradt eller börjadt angrepp. Jag förstod icke herr Ericssons resonement eller hörde det endast delvis. Jag förstår icke, hvad han menade med att ett accepterande af herr Hedins formulering i detta stycke skulle innebära ett hinder för regering och Riksdag att vidtaga åtgärder för bevarande af vår neutralitet. Det synes mig, att den formulering, som herr Hedin föreslagit, alls icke innebär något hinder för bevarandet och betryggandet af vår neutralitet genom vidtagande af åtgärder för en mobilisering. I öfrigt nämnde herr Ericsson, att det skulle vara obehöfligt att i denna paragraf intaga bestämmelsen, att beslut af Konungen i statsrådet och utfärdande af riksdagskallelse skulle vara ett vilkor för requisitionslagarnes tillämpning, emedan en riksdagskallelse utfärdande redan erfordras för lyftandet af det stora kreditivet och det icke vore tänkbart att ställa armén på krigsfot annat än under förutsättning att det stora kreditivet redan vore lyftadt. Jag kan icke förstå, hvarför man icke på ett ställe i grundlagen kan intaga alla de bestämmelser, som med frågan ega samband.

På grund af de skäl, som jag nu anført, och de, som herr Hedin anført i sin reservation, och de, som herr Johnsson i Bollnäs anförde nyss i sitt yttrande, instämmer jag med dem, som yrka bifall till herr Hedins reservation.

Herr Boëthius: Såsom man finner af betänkandet, förekomma i reservationerna hufvudsakligen tre vilkor, hvilka man vill uppställa såsom garanti för antagande af denna lag. Det första vilkoret är, att beslutet skall fattas i statsrådet. Det förekommer väl icke i herr Vahlins reservation, men deremot i herr Ljungmans och herr He-

dins reservationer, ehuru med någon skiljaktighet, i det att herr Ljungman vill förlägga detta beslut i statsrådet till sjelfva frågan om requisitionslagen, herr Hedin åter till ett föregående eller samtidigt beslut om arméns ställande på krigsfot. Den skilnaden synes mig dock icke vara så vigtig; ty, är det så, att armén skall ställas på krigsfot, så måste väl nödvändigtvis requisitionslagen tillämpas, och således skulle beslutet i alla fall fattas i statsrådet. Det synes mig dock lämpligare att förlägga detta vilkor till frågan om requisitionslagen, då det är just denna, om hvilken här är fråga. Men, som sagdt, detta är temligen likgiltigt. Jag har på privat väg hört den anmärkningen göras mot herr Ljungmans formulering, att den skulle lemna mindre garanti än den af herr Hedin begagnade formulering. Men frågan, huruvida företräde eller icke skall lemnas åt herr Ljungmans motion framför herr Hedins, synes mig vara temligen likgiltig. I herr Ljungmans motion heter det, att den ifrågasvarande åtgärden »skall ega rum sedan Konungen hela statsrådets mening deröfver inhemtat». Att denna föreskrift skulle innefatta någonting annat än att, på sätt herr Hedin föreslagit, beslutet skall fattas i statsrådet, synes mig icke vara möjligt. Herr Ljungmans förslag synes mig hafva företrädet framför herr Hedins deri, att det uttryckligen förutsätter, att *hela* statsrådet skall höras. Det ena som det andra synes mig dock temligen likgiltigt, ehuru jag af formella skäl lutar åt herr Ljungmans förslag. Hvad vilkoret i och för sig sjelft angår, har jag ingenting deremot.

Den andra gruppen af reservanter har icke upptagit detta vilkor, möjligen på grund deraf, att bestämmelsen derom finnes i det förslag till requisitionslag, som är bifogadt betänkandet såsom bilaga, och kommer en sådan bestämmelse in der, så kan derigenom den erforderliga garantien vara vunnen. Jag förstår icke, hvarför icke man lika gerna skulle kunna sätta in vilkoret i grundlagen, i synnerhet som ju grundlagsförändringen måste ske förr än garantilagen blir antagen.

Beträffande det andra vilkoret, eller Riksdagens sammankallande, har jag för min del icke heller någonting att invända deremot. Ty jag anser för alldeles gifvet, att i sådant fall måste Riksdagen höras. Men här förekommer en något olika formulering i de två senare reservationerna mot den af herr Ljungman begagnade, och den sistnämnda synes mig hafva företrädet. Det står nemligen i dessa reservationer: »Från den dag, då, enligt beslut af Konungen i statsrådet *och efter utfärdande af riksdagskallelse*» etc. o. s. v. I herr Ljungmans reservation åter heter det, att *i händelse Riksdagen ej är samlad eller skall inom tjugu dagar sammanträda*, skall *Konungen sammankalla Riksdagen* o. s. v. Den senare formen synes mig vara lämpligare, ty man kan i fråga om den förra formuleringen åtminstone tänka sig en besynnerlig konsekvens. Om Riksdagen redan är samlad, skall då också riksdagskallelse utfärdas? Jag medgifver gerna, att den frågan icke har mycken praktisk betydelse; men då en grundlag bör vara så tydlig och klar som

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

möjligt, så synes mig i detta fall herr Ljungmans formulering vara lyckligare vald.

Hvad åter angår det tredje vilkoret, eller bestämmande af de fall, då denna requisitionslag skulle få tillämpas, så får jag säga, att jag för min del anser, att herr Öfverste Ericsson hade aldeles rätt i sin mot herr Hedins reservation framställda anmärkning. Bli denna af herr Hedin m. fl. afgifna reservation Riksdagens beslut, så kan man icke använda requisitionslagen för vidtagande af åtgärder till tryggande af vår neutralitet, förrän kriget redan utbrutit. Men det kan hända, att man fullkomligt vet att detta krig skall utbryta och komma att hota oss. Kan det då icke vara skäl att vidtaga åtgärder redan på förhand. Hvad för öfrigt angår frågan om att genom paragrafens omformulering få deri inryckt det vilkor, att requisitionslagen icke må kunna användas till annat ändamål än till försvar, så tror jag nog och hoppas att något annat icke skall inträffa, och därför skulle jag kunna vara med äfven om detta vilkor, men man må ju kunna tänka sig *möjligheten* af att en regent störtar Sverige i ett anfallskrig och att i följd deraf fienden rycker in i landet. Då blir det en klen tröst att på det sättet taga hämnd på regeringen, att regeringen icke får använda requisitionslagen till landets försvar. Det synes mig också i allmänhet olämpligt att införa konstitutionella garantier på sådant sätt, att pröfningen förlägges hos den enskilde; blir ett sådant vilkor antaget, som här ifrågasatts, så kan deraf följa att de enskilde personer, som komma att utsättas för requisitionslagen, kunna anse sig hafva rätt att pröfva, huru vida de konstitutionella garantierna blifvit iakttagna. Detta kan emellertid leda till svårigheter, och på grund deraf är det som jag för min del icke vill vara med om ett så beskaffadt beslut. Men om kammaren håller derpå, så skulle det åtminstone vara önskligt, att den oegentligheten, som af herr öfverste Ericson påpekades, blefve aflägsnad.

Af hvad jag nu sagt framgår, att här förekomma många olika formuleringförslag, af hvilka det ena kan anses hafva företrädet i eu punkt, det andra i en annan punkt. Under sådana förhållanden och då kammarens allmänna önskan tyckes vara att lagen måtte antagas, synes det mig vara rättast, att kammaren beslöte förslaget återremitterande till Utskottet, och enligt min åsigt borde detta ske i syfte att i Kongl. Maj:t förslag måtte intagas bestämmelsen, att beslut om requisitionslagens tillämpning eller om krigsmagtens ställande på krigsfot skall fattas i statsrådet, samt att, för att en sådan åtgärd skall få vidtagas, riksdagskallelse skall utfärdas, såvida Riksdagen icke är samlad eller inom tjugu dagar skall sammanträda.

Herr talman! På grund af och i enlighet med hvad jag nu anfört ber jag att få yrka återremiss.

Herr Jonsson i Hof: Herr Boëthii anmärkning, deri han ifrågasatte, huruvida, i det fall att Riksdagen redan vore samlad,

riksdagskallelse ändock skulle utfärdas, synes mig vara temligen oskyldig; ty om Kongl. Maj:t eger rätt att lyfta det stora kreditivet på grund af hvad för sådant fall är bestämdt, så tror jag man skall kunna göra på samma sätt här. Det tyckes vara en alldeles gifven sak att, om Riksdagen är samlad, någon riksdagskallelse icke behöfver utfärdas, utan syftar förslaget på det fall, att Riksdagen icke är samlad. Om man inlåter sig på så minutiösa bestämmelser om så tydliga och sjelfklara saker, så synes man sträcka sina skrupler bra långt. Nu synas mig emellertid såväl herr Boëthius som herr Ericson icke kunna urskilja, hvori olikheten föreligger emellan Kongl. Maj:ts rätt att begagna requisitionslagen och Kongl. Maj:ts rätt att vidtaga åtgärder i öfriga afseenden för bevarande af rikets neutralitet. Kongl. Maj:t har i detta fall inom vissa gränser fria händer. Han kan använda det lilla kreditivet och dermed bedrifva krigsrustningar, äfvensom de å de särskilda hufvudtitlarne uppkomna allmänna besparingarna. Först då detta icke räcker, utan det stora kreditivet måste tillgripas, kommer denna omständigare proceduren att sammankalla Riksdagen. Och ingen kan väl neka, att alla dessa saker i första rummet skola komma i fråga, innan requisitionslagen komme att behöfva tillämpas. Denna tillämpning synes mig nemligen blifva nödig, sedan alla öfriga åtgärder för arméns ställande på krigsfot och dess koncentrerung och utrustning blifvit vidtagna. Detta ligger ju också i sakens natur, och jag får säga, att, om det här gälde för kammaren att antaga det ena eller det andra af dessa föreliggande olika förslag, eller att afslå desamma, så kommer jag för min del, derest icke den formulering, som innefattas i den af herr Hedin m. fl. afgifna reservation och hvilken synes mig vara bäst preciserad, blir antagen, alldeles bestämdt att ställa mig på afslag och sålunda hellre afslå ett förslag, som icke är tillfredsställande, samt låta frågan hvilat ytterligare några år, än antaga en så beskaffad formulering, som den af regeringen ifrågasatta och hvilken jag icke anser vara tillfredsställande, emedan rätten eller, så att säga, utrymmet att begagna sig af requisitionslagen är allt för vidsträckt; ty det kan nemligen inträffa sådana fall, att det är en lifssak för vårt land, att denna rättighet icke är så vidsträckt, som den skulle blifva enligt Kongl. Maj:ts förslag.

Jag skall, på grund af hvad jag nu sagt, för att angifva min ståndpunkt i denna fråga, tillåta mig att yrka bifall till herr Hedins reservation.

Häruti instämde Herrar *Jansson* i Krakerud, *Bruse*, *Halvar Eriksson*, *Nydahl*, *John Olsson*, *Ola Bosson Olsson*, *Aulin* och *Hammarström*.

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet friherre *Rappe*: Jag har tillåtit mig att begära ordet med anledning af hvad som yttrades af den siste talaren, som sökte framhålla, att re-

Ang. ändrad tydelse af § 74 regeringsformen.
(Forts.)

Ang ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

requisitionslagarne icke behöfde komma i fråga att tillämpas förr än armén redan vore rustad.

Det har, såsom en föregående talare påpekat, knappast förekommit till denna Riksdags behandling *någon* fråga, som, ur militärisk synpunkt, är af större vikt, än den, som nu föreligger. Ty, mine herrar, hvad gagnar det väl egentligen till att vi sökt skaffa oss en arméorganisation och att de mest noggranna detaljförslag äro utarbetade om huru vår armé skall ställas på krigsfot, derest allt detta skall omintetgöras genom att hinder läggas för anskaffandet af en så nödvändig beståndsdel uti en krigshär, som t. ex. arméns hästar utgöra. Det torde ligga i herrarnes minne, att uti det betänkande, som låg till grund för Kongl. Maj:ts förslag till urtima Riksdagen, förekom en särskild afdelning, som hade till titel: »Häst-uttagnings- och requisitionslagarne», och denna afdelning framhölls såsom en högst betydande och integrerande del af hela arméorganisationen.

Det är ju olika krigshandlingar, som förekomma under ett krig, och bland dessa intager mobiliseringen och uppmarschen ett af de viktigaste rummen, därför att i dessa krigshandlingar råder man själf öfver hvad som företages och kan icke hindras af motståndaren. Motståndarens motverkan mot mina handlingar inträder först vid de derpå följande krigshandlingarna, när de egentliga operationerna på själfva krigsteatern tagit sin början. Här af följer, att dessa första krigshandlingars ordnande på bästa sätt är af den mest genomgripande betydelse; ty i den mån de äro klokt anordnade, har man chancer för en lycklig utgång i hela det blifvande kriget. Men en af de allra viktigaste anordningar i dessa första krigshandlingar är, att de — mobiliseringen och uppmarschen — *så hastigt som möjligt* komma till stånd. Detta kan icke ega rum, utan att man har en requisitionslag. Jag vill blott påminna om, att för vår nuvarande armés försättning på krigsfot behöfvas 23 å 24,000 hästar samt 4 å 5,000 fordon. Man må nu i mobiliseringsföreskrifterna hafva aldrig så noga för hvarje myndighet angifvet, hvad den har att göra; hvad tjenar detta till, om icke *allt*, som behöfvas, finnes tillgängligt, utan den långsamma utvägen måste tillgripas, som heter köp? Skall man i stället för att uttaga hästarne medelst requisition nödgas köpa desamma, så gå dertill åt månader, i stället för genom det förra tillvägagångssättet dagar och timmar, hvilka sistnämnda här vid lag spela ofta nog en stor rol. Om man vill skapa en fullständig härordning, är det af allra största vikt att tillgodose krafvet på möjlighet att göra erforderliga requisitioner under ett krigs första afdelning eller under mobiliseringen och uppmarschen.

Sedan kommer själfva kriget i egentlig mening, när känningen med fienden börjat och de krigshandlingar vidtagas, der fiendens motverkan spelar in. Äfven den då förekommande requisitionen är af stor vikt, om än icke af så stor som den, hvilken förekommer under de första krigshandlingarna. Den är af vikt därför, att om man

skall hoppas att vinna seger öfver motståndaren, är det icke nog att hafva en armé, som är något så när jemförlig med hans, utan man måste äfven hafva sjelfva krigsteatern i sitt våld. Detta kan ske så, att man taktiskt håller vissa punkter besatta, men ännu viktigare är, att man i *ekonomiskt* hänseende är herre öfver krigsteatern. Särskildt i glest befolkade länder, sådana som vårt, spelar detta en ytterst betydelsefull roll. Den som beherskar landet i ekonomiskt hänseende förmenar sin motståndare att lefva, och förmenas han att lefva, så lär han heller icke kunna föra krig. Förr i tiden har detta icke i tillräcklig mån beaktats, men man har numera kommit under fund med, hvilken omätlig vikt som tillkommer anstalterna i härens rygg, genom hvilka truppernas underhåll och vård ordnas och tryggas. Det blir alltså nödvändigt att anordna krigsteatern så, att man rör om äfven dessa delar af hvad som fordras för kriget. Det vore sålunda i hög grad oklokt af oss att kvarstå på vår nuvarande ståndpunkt, hvarigenom vi förmena oss att i landet anskaffa de nödvändiga förnödenheterna, medan deremot fienden i detta fall gör hvad han vill.

Då vi under den urtima riksdagen vidtagit så kraftiga ansträngningar för att på ett tillfredsställande sätt ordna försvaret, så följer som ett nödvändigt komplement dertill, att äfven förevarande fråga ordnas på ett tillfredsställande sätt. Det är därför med största glädje som jag helsar det faktum, att alla utskottsledamöterna synas hafva varit genomträngda af vigten af att ett beslut fattas i frågan, och endast det förhållandet, att icke alla äro eniga om sättet och vilkoren för frågans lösning, gifver mig anledning att befara, att hon möjligen icke heller nu varder löst. Med en sådan utsigt för ögonen skulle jag vilja säga, att *hvilket som helst* af de framställda förslagen är bättre än det nuvarande tillståndet.

När det gäller att granska de olika förslagen, så är det emellertid gifvet, att man helst väljer det bästa. Om vi då gå till en granskning af de förslag, som föreligga, så tror jag, att grundade anmärkningar mot såväl det ena som det andra af reservanternas förslag kunna göras. Först och främst ber jag få å nyo framhålla den stora betydelse, som måste fästas dervid, att *inga som helst hinder läggas för mobiliseringen* — så att den både kan verkställas med erforderlig *hastighet* och i *rätt tid* — något som dock i viss mån kan befaras, derest vare sig herr Ljungmans eller någon af de andra reservationerna varder antagen. Jag har åtminstone icke klart för mig, huruvida icke, om bestämmelsen stiliseras såsom herr Ljungman föreslår: »för skyddande af rikets neutralitet eller vid infallande krig», det deruti skulle ligga ett förmenande för regeringen att börja tillgripa requisitioner redan under mobiliseringen. Det beror på, huru uttrycket »infallande krig» skall tolkas. Skulle det betyda, att, först när kriget börjat och fienden infallit i landet, requisitionslagen skulle få tillämpas, så ber jag att få påpeka, att

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

det då är alldeles för sent. Skall denna tolkning vara den rigtiga, är förslaget icke tillfredsställande.

Hvad åter beträffar herr Hedins m. fl. förslag, så heter det der: »för upprätthållande af rikets neutralitet, derest den vid krig mellan främmande magter af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas». I likhet med herr Ericson kan jag icke finna annat, än att eftermeningen efter orden »rikets neutralitet» är farlig just därför, att den, såsom mig synes, gör *krigsutbrott* mellan främmande magter till vilkor för *neutralitetsmobilisering* och sålunda förmenar krigsstyrelsen möjligheten att sätta armén på krigsfot förr än det, under vissa förhållanden åtminstone, kanske är för sent.

Nu har i alla dessa förslag insatts ett vilkor för att man skulle få använda denna lag. En reservant har uttryckt sig så: »ge Konungen, sedan han hela statsrådets tankar deröfver inhemtat och, i händelse Riksdagen ej är samlad eller skall inom tjugu dagar sammanträda, Riksdagen sammankallat.» En annan grupp af reservanter formulerar vilkoret så: »efter utfärdande af riksdagskallelse», och slutligen den tredje gruppen: »Från den dag, då enligt beslut af Konungen i statsrådet och efter utfärdande af riksdagskallelse». Jag har alldeles för länge varit chef för generalstaben för att icke vara på det allra lifligaste genomträngd af vissheten om, att det alls icke förefinnes någon möjlighet att mobilisera utan Riksdagens hörande. Det har här talats om stora och lilla kreditiven, men hvad förslå dessa 7 1/2 millioner, när det gäller en mobilisering. Det har äfven talats om de besparingar, som finnas öfver på anslagen under fjerde hufvudtiteln, men de förslå lika litet. Nej, mobilisering och riksdagskallelse höra alldeles tillsammans. Under sådana förhållanden synes det mig, som om det kunde komma på ett ut, om detta vilkor införes i grundlagen eller icke, ty riksdagskallelse måste ju i alla fall utfärdas, innan mobiliseringen kan börja. Då vi tillhöra ett land, som varit lyckligt nog att hafva egt en så långvarig fred som vårt, så tror jag, att den kraftansträngning, som det innebär att sätta armén på krigsfot, är så stor och man kommer att få så svårt att besluta sig därför, att det icke torde vara nödvändigt att införa några bestämmelser i grundlagen, hvarigenom beslutets fattande än ytterligare hämmas. Om en sådan bestämmelse införes eller icke, är emellertid, som sagdt, för mig, militäriskt sedt, temligen likgiltigt, ty Riksdagen måste sammankallas, innan man kan börja mobilisera. Beslutet om en mobilisering kommer äfven i hvarje fall att fattas i statsrådet. Att mobilisera, utan att beslutet derom fattas af Kongl. Maj:t i statsrådet, låter sig icke göra, ty en mobilisering medför icke blott order, som i kommandoväg kunna utfärdas, utan äfven anbefallande af åtgärder, som måste vidtagas af de öfriga statsråden, och på denna grund måste ju beslutet om mobilisering fattas i statsrådet in pleno.

Af hvad jag nu yttrat torde framgå, att uppräknningen af de fall, då krig kan inträffa, icke är fullständig i reservanternas förslag,

och vid sådant förhållande motverkas genom en dylik uppräknig det militära målet med det föreliggande förslaget. Hvad deremot beträffar intagande i förslaget af en bestämmelse om, att riksdagskallelse skall vara utfärdad, innan requisitionslagen får träda i kraft, så finner jag en sådan bestämmelse mindre behöflig, enär, om den inflyter i förslaget eller icke, i alla fall riksdagskallelse måste ega rum.

*Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)*

Herr Lyttkens: Äfven vid 1889 års riksdag var denna fråga före. Vid behandlingen af densamma inom kammaren yttrade vår aktade och mycket saknade vän Carl Ifvarsson några ord, som jag skall tillåta mig uppläsa. Han yttrade nemligen bland annat: »Männe man icke bör göra en jämförelse mellan det grundlagsstadgande, som tillägger Konungen rätt att ensam, d. v. s. utan Riksdagens hörande, förklara krig, och det i afseende på anskaftet af det behof, som fordras för ett krigs förande? Jag har åtminstone föreställt mig, att grundlagsstiftarne utgått från den synpunkten, att, då Konungen fått full rätt i det ena afseendet, de velat hafva en motverkan i det andra, nemligen att Riksdagen måste sammankallas för att bevilja medel till krigets utförande, hvilka ju måste vara en förutsättning för att kriget skulle kunna föras. Som förhållandet nu är, är det ju endast kreditiven för Konungen att tillgå i detta afseendet. Riksdagen skulle sålunda i fall af krig höras öfver de derför nödiga anslagen. Men om man nu gör en ändring i grundlagen för det antydda fallet och antager en särskild requisitionslag, utan att vidtaga en motsvarande ändring i grundlagens bestämmelse rörande Konungens magt att börja krig, är det min öfvertygelse, att man derigenom utvidgar Konungens magt, så att det kan vara farligt nog att fatta ett dylikt beslut. Det är godt och väl att Konungens magt i det ifrågavarande fallet finnes, men en motvigt är också behöflig inom landets representation; ty det kan tänkas, att en Konung annars kan börja krig helt obetänksamt. Sådant har inträffat förr, och det är naturligtvis lagstiftarens skyldighet att söka förebygga detta. Någon annan bestämmelse än den nu gällande i fråga om Konungens rätt att utan Riksdagens hörande börja krig, kunde ju förr icke anses vara lämplig, derför att det då var för lång tid mellan riksdagarne, och det dröjde för långt ut på tiden, innan Riksdagen hann sammankallas för att i frågan blifva hörd. Nu, då man alltid har tillfälle att inkalla Riksdagen när som helst, och detta kan ske på kortare tid, äro förhållandena icke desamma som förr; och på den grund yrkade han afslag å Kongl. Maj:ts förslag. Dessa Carl Ifvarssons åsigter äro nu ännu mer berättigade än då, ty, sedan Riksdagen nu har genom att anslå medel och vidtaga åtgärder till förbättring af vår arméorganisation bragt det derhän, att vår armé nu snart nog är så rustad, att ett krig kan företagas, så är det så mycket viktigare att söka förebygga, att icke en äfventyrslysten och obetänksam Konung kan mot folkets

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

vilja kasta landet i krig. En sådan händelse behöfva vi visserligen icke befara under vår nuvarande älskade Konungs regering, hvars fredskärlek vi alla känna. Men det är icke så länge sedan Sverige icke en, utan flera gånger stod vid branten af ett krig, och det enda, som förebyggde faran, var, att armén icke var rustad, att det icke fans några requisitionslagar och att det icke fans penningar.

Skall nu en requisitionslagstiftning införas, så är det af vigt, att det finnes en hämsko, hvarigenom man förebygger upprepadet af dylika äfventyrligheter. I detta afseende har Kongl. Maj:t icke vidtagit en enda åtgärd, han har i sitt förslag icke infört ett enda jota i syfte att begränsa kommande regenters enväldiga bestämmanderätt på detta område.

Det är märkvärdigt, att då det, som statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet nyss försäkrat, ingenting betyder, om man i förslaget intager en dylik begränsning, emedan, som han sade, man naturligtvis icke kan börja något krig utan att sammankalla Riksdagen, det är märkvärdigt, säger jag, att Kongl. Maj:t då icke infört detta vilkor i sitt förslag, så att de, hvilka i likhet med mig tveka att i detta hänseende utvidga magten på folkets bekostnad, hade kunnat finna, att detta icke varit meningen och att genom införande af sådana bestämmelser i lagen något lugna befolkningen, som fruktar för förnyande af forna tiders äfventyrskrigspolitik.

Hvarför har icke detta kommit in i Kongl. Maj:ts förslag? Vi hafva sett, hvilka ängsliga omgärdanden vidtagits i Första Kammaren vid hvarje det ringaste försök att der göra folkviljan mera gällande och att i någon liten mån inskränka kouungamagten. Vi sågo, då arméorganisationen antogs, med hvilken storm der emottogs ett förslag, som väcktes om att minska Konungens magt öfver första uppådet, så att Konungen icke skulle ega rätt att föra det ur landet. Här af finner man, att man borde fordra af regeringen, som, synes det, icke är fullt så konungslig som Första Kammaren, hvilken är mera rojalistisk än sjelfva Kongl. Maj:t, att Kongl. Maj:t måtte gå den folkliga kammaren till mötes med sådana skyddsåtgärder. Jag erkänner villigt, att en requisitionslag är nödvändig, men jag vill icke antaga någon sådan utan att omgärda den med garantier mot framtida äfventyrspolitik och obetänksamma krigsplaner. Af reservationerna tilltalar mig den af herr Hedin m. fl. afgifna mest, och jag skulle icke tveka att med min röst vara med om att antaga den, derest jag icke visste att, om Andra Kammaren tager denna reservation, så kommer det till ett sammanjemkningsförslag, och med kännedom om den utpreglade motståndskraft, som finnes i Första Kammaren, och den svaghet, som för närvarande råder i denna kammare, fruktar jag, att denna sammanjemkning blir sådan, att alla de af reservanterna föreslagna åtgärder och förbehåll, som redan de äro ganska svaga värn i detta hänseende, blifva till intet. Jag är öfvertygad om att Första Kammaren kommer att diktera beslutet, helst då jag ser, att Andra

Kammarens män i konstitutionsutskottet icke ens kunnat sammanjemka sina åsikter i en gemensam reservation, utan att de kommit med icke mindre än tre sådana. Derfor fruktar jag, att vi efter sammanjemkningen få tillbaka ett förslag, som borttagit alla dessa restriktiva åtgärder och föreskrifter mot en i krigshänseende enväldig konungamagt. Skulle krig stå för dörren, kan jag icke inse att det skall behövas så lång tid för att höra statsrådet och utfärda riksdagskallelse, utan detta bör väl kunna ske på några minuter och innan requisitionslagen skall komma att tillämpas.

Herr talman, jag anser att det i herr Hedins reservation icke fins ett ord, icke ett jota för mycket af hvad som behöfs för att skydda oss, och jag tror också, att jag icke står ensam i kammaren om den åsikten, att vi icke vilja gifva efter ett ord deraf, utan vilja hålla fast vid denna reservation; men då jag fruktar, att detta icke blir fallet i medkammaren, så skall jag nu yrka afslag på alltsammans, i afvaktan på att få in ett kongl. förslag, som iakttager Riksdagens flera gånger uttalade önskningsar om föreskrifter till inskränkande af Kongl. Maj:ts magt i detta hänseende och för att på det viset uttrycka, att vi hellre vilja, oaktadt vi inse nyttan och nödvändigheten af en lag uti ifrågavarande afseende, afslå alltsammans än afstå en enda bestämmelse i herr Hedins reservation, och att, om Första Kammaren ej ingår på dessa ganska moderata fordringar, får hellre frågan för denna gång förfalla.

Jag yrkar på denna grund afslag. Eljest skulle jag hafva varit med om herr Hedins reservation, hvilken jag väl vet, kommer att af denna kammare antagas.

Herr Bratt: Jag instämmer till alla delar i hvad min ärade vän och kamrat på skaraborgsbänken nyss yttrade i början af sitt anförande. Jag är i likhet med honom fullt öfvertygad om, att det i verkligheten *måste* tillgå just på det sättet, att Kongl. Maj:t i statsrådet beslutar om arméns försättande på krigsfot och om Riksdagens inkallande, innan mobilisering kommer i fråga. Och då, såsom vi nyss hörde, herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet hyser samma uppfattning, har jag fått deruti ett ytterligare stöd för riktigheten af denna min åsigt.

Jag anser sålunda, att ur denna synpunkt bör det icke möta någon svårighet att antaga herr Hedins m. fl. reservation. Men jag ser icke heller samma fara, som herr Ericson, i de öfriga vilkor, som innehållas i denna reservation. Det förefaller mig nemligen, som om *sista* satsen af den derstädes förekommande mellanmeningen: »vare sig för upprätthållande af rikets neutralitet, derest den, vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas, eller för afvärjande af ett befaradt eller börjadt angrepp», skulle mot den ifrågasatta faran lemna trygghet. Just i orden: »*befaradt angrepp*» synes mig här vid lag ligga en latitud af handlingsfrihet för Kongl. Maj:t, som utesluter de olägenhe-

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

ter, hvilka ansetts kunna af den i reservationen föreslagna formuleringen uppkomma.

Då jag emellertid tror, att man vid stiftande af denna lag bör söka undvika allt, som kan leda till tvifvel eller osäkerhet i afgörandets stund, och då jag ej är absolut viss, att sådant icke kan framkallas af denna mellaumening, som å andra sidan synes mig saklöst kunna vara borta, skulle jag helst se, att densamma strökes. I förhoppning att detta må kunna ske, vill jag, då redan en talare yrkat återremiss, förena mig med honom.

Herr Ljungman: Med anledning af hvad som i saken blifvit nämnt af åtskillige talare, vill jag fästa uppmärksamheten på, att det ligger icke någon sådan Konungens magt inskränkande betydelse i vare sig min eller herr Hedins m. fl. reservation, som man här velat anse. Begge dessa reservationer tillerkänna Kongl. Maj:t all den rätt, som kan vara nödig för att skydda rikets neutralitet samt värna riket, i händelse man befara anfall eller sådant redan egt rum, och i andra fall kan väl näppeligen denna rätt behöfva användas.

Hvad beträffar den tidpunkt, då requisitionsrätten skulle tillämpas, är det gifvet, att enligt reservationerna skulle den inträda i samma stund, riksdagskallelse af ifrågavarande anledning blifvit utfärdad. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att Riksdagen, med anledning af en motion af herr Waldenström, förklarar hvilande till grundlagsenlig behandling ett ändringsförslag, hvarigenom riksdagskallelse skulle kunna offentliggöras genom allmänna tidningarna i stället för genom kungörande i hufvudstadens kyrkor, och om detta förslag blir lag, kan en riksdagskallelse utfärdas nära nog omedelbart efter det statsråds hållande, hvori beslutet fattats. Ty man kan naturligtvis anmoda vederbörande tidning att hålla sig i ordning till att utfärda ett extra blad om denna kallelse, hvilket kan ske mycket hastigt. Man behöfver således icke befara något dröjsmål härutinnan.

Jag vill också med hänsyn till de yrkanden, som framstälts om bifall till Kongl. Maj:ts proposition, fästa uppmärksamheten på, att lagen, sådan den af Kongl. Maj:t formulerats, är litet sväfvande. Ty om Kongl. Maj:ts förslag skulle oförändradt antagas, borde man åtminstone utbyta ordet *krigsmagten* mot *krigshären*. Förhållandet är nemligen det, att en del af flottan allt emellanåt ställes på krigsfot; hvarje gång ett fartyg skickas ut på en längre expedition, är det fullt stridsrustadt. Detta gör, att man är tvungen utbyta ordet krigsmagt mot krigshär, om icke requisitionstiden skulle blifva, snart sagdt, permanent. I reservationerna är denna oegentlighet undviken genom att det föreskrifves riksdagskallelse, ock då gör det icke något, att ordet krigsmagt användes.

För bedömande af frågan om, hvilken reservation nu är förmanligast att sluta sig till, bör man taga hänsyn till en blifvande

sammanjemkning, och då har man å ena sidan att fästa sig vid, att herr Hedins m. fl. reservation är mera vidlyftig än de öfriga reservationerna och å andra sidan att lägga märke till, att min reservation innehåller den bestämmelsen, att hela statsrådet skall höras och att sålunda beslut icke kan fattas, om blott 4 ledamöter af statsrådet äro närvarande.

Jag gör emellertid för närvarande icke något yrkande.

Herr Elowson: Såsom af det nu föredragna utlåtandet framgår, hafva alla utskottets ledamöter från denna kammare reserverat sig mot utskottets beslut. Deraf torde framgå, att nämnda beslut, sådant det nu föreligger, tillkommit med hjälp af den förseglade sedeln. För egen del har jag reserverat mig utan angifvande af någon särskild motivering. Anledningen till min reservation är den, att jag icke kunnat godkänna den redaktion, som föreligger i Kongl. Maj:ts förslag till lydelse af 74 § regeringsformen. Jag anser nemligen nödigt, att det finnes några konstitutionella garantier, så att icke en så viktig och, jag vill gerna medgifva det, så bedröflig sak som denna requisitionsrätt i en framtid må kunna komma att missbrukas. Om man också kan vara förvissad derom, att under den nuvarande Konungens tid icke något missbruk i förevarande hänseende skall komma att ega rum, vet man icke, om icke efter en 50 à 100 år något sådant skulle kunna inträffa, och då man stiftar en grundlag, måste man naturligtvis vara mycket försigtig. Härtill kommer äfven den omständigheten, att Sverige-Norges politik måste afgjordt vara en fredspolitik, ty de förenade rikena vilja icke kasta sig in på några äfventyrligheter.

Jag tillåter mig äfven fästa uppmärksamheten på, att enligt det föreliggande utlåtandet två af utskottets ordinarie ledamöter från Första Kammaren låtit anteckna, att de icke deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet. Deraf torde möjligen kunna framgå, att dessa icke i allo dela utskottets uppfattning, och det skulle sålunda kunna vara en möjlighet, att Första Kammaren vill i detta stycke gå Andra Kammarens önsknings till mötes.

Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet sade, att en mobilisering bör ske med stor hastighet. Men icke lär hastigheten kunna förminsкас deraf, att Konungens beslut fattas i statsrådet, ty statsrådet kan väl mycket snart sammankallas; det kan icke gå åt många minuter mer att sammankalla fulltaligt statsråd än att tillkalla chefen för landtförsvarsdepartementet. Men den omständigheten, som med reservationen afses, att man vill hafva konstitutionella garantier för att beslutet om requisitionslagens tillämpning skall af Konungen fattas i statsrådet, anser jag vara af utomordentligt stor betydelse, för att icke i framtiden må åstadkommas några förvecklingar. Jag tror också, att det är af vigt, att i och med detsamma, som requisitionslagen skall tillämpas, kallelse till Riksdag utfärdas, så framt Riksdagen då icke är samlad.

Ang. ändrad lydelse af § 74 regeringsformen.
(Forts.)

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Detta undantag tror jag, i analogi med bestämmelsen i 63 § regeringsformen, icke behöfver uttalas, ty sjelfklart är, att, om Riksdagen är samlad, någon vidare åtgärd i denna väg icke erfordras.

Jag vet icke, om jag rätt uppfattade herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet, då han sade, att han hade så lång erfarenhet från generalstaben, att han icke kunde tänka sig, att en mobilisering kunde beslutas utan Riksdagens medverkan. Men meningen är ju icke, att i och för mobiliseringens beslutande och requisitionslagens tillämpande Riksdagen skall medverka, utan att Riksdagen skall sammankallas för att efter några dagar vara till hands. Med den requisitionslag, som i öfverensstämmelse med den af Kongl. Maj:t föreslagna formuleringen af 74 § i regeringsformen skulle antagas, kunde det ju vara tänkbart, att Konungen skulle kunna föra krig utan att sammankalla Riksdagen; han kunde låta bli att lyfta stora eller lilla kreditivet; han kunde genom allianser skaffa sig penningssubsidier för att föra kriget. Jag tror visserligen icke, att något sådant kommer i fråga, men det ligger dock inom möjlighetens område, och då man skall stifta en lag för framtiden, tror jag det är af vikt, att äfven denna bestämmelse om utfärdande af riksdagskallelse intages i grundlagstexten.

En talare har framställt anmärkning mot den mellanmening i herr Hedins m. fl. reservation, som säger, »derest rikets neutralitet, vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas», hvilken mellanmening denne talare ansåg vara obehöflig. För min del tror jag dock, att denna passus bör stå kvar. Det skulle nemligen kunna tänkas, att en mobilisering företages, som lika väl kan hafva till ändamål att framkalla krig som att skydda derför. Och då det i fortsättningen heter, att det skall vara för afvärijande af ett befaradt eller börjadt angrepp, ligger deri ju en synnerligen stor befogenhet att fatta beslut. Ty om man har anledning misstänka, att ett angrepp på vårt land förestår, så är ju detta ett tillräckligt skäl för fattande af beslut om mobilisering.

På grund af dessa skäl ber jag få ansluta mig till den reservationshemställan, som återfinnes på sid. 10 och 11 af konstitutionsutskottets utlåtande och som börjar med orden: »från den dag, då, enligt beslut af Konungen i statsrådet och efter utfärdande af riksdagskallelse, rikets krigsmagt» — — — och slutar med »tillräcklig skyndsamhet tillgodoses». I sammanhang härmed, och då alla tre punkterna af betänkandet äro föredragna, ber jag att få yrka bifall till punkt 1 och afslag å de i punkt 2 omförmälda motionerna, såvida desamma avvika från den af mig nu förordade reservationen, samt afslag å utskottets hemställan i punkt 3.

Jag vill icke sluta, innan jag uttalat min synnerliga tillfredsställelse dermed, att herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet förklarar, att de reservationer, som här föreligga, i allmänhet kunna vara antagliga. Han framställde visserligen åtskil-

liga detaljanmärkningar mot såväl den ena som den andra af dem, men hade i hufvudsak ingenting att mot dem erinra. Han uttalade, att frågan om beredande af requisitionsrätt är af synnerlig vigt. Jag är glad att i detta hänseende kunna instämma med honom; men jag skulle vilja göra en vördsam hemställan, huruvida icke regeringen skulle vilja gå ännu något längre än att endast acceptera det förslag, som möjligen antages af denna kammare. Jag har redan förut framhållit, att två af Första Kammarens ledamöter inom utskottet tillkännagifvit, att de icke deltagit i beslutet, och att detta möjligen kunde betyda, att de icke fullkomligt gillade den redaktion af 74 §, som regeringen framlagt. Om regeringen därför ville använda sitt stora inflytande på Första Kammaren, skulle det måhända vara möjligt att nu få ett sammanstående beslut angående denna, enligt min tanke, för fosterlandets försvar synnerligen viktiga fråga. Med uttalande af denna vördsamma hemställan till regeringen anhöller jag, herr talman, att få hänvisa till de yrkanden, jag nyss framställt.

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Herrar *Broström* och *Nilsson* i Vrångebol instämde med herr *Elowson*.

Herr *Lilienberg*: Jag har begärt ordet blott för att i kort-
het säga, att jag yrkar bifall till herr *Hedins* m. fl. reservation.

Jag gör det hufvudsakligen af de skäl, som anförts af representanten för *Lidköping*, men då nämnde representant slutade sitt anförande med att yrka bifall till den reservation, i hvilken han instämt, eller herr *Vahlins* m. fl., så ville jag nu hemställa till honom, om han icke ville återtaga sitt yrkande och i stället biträda herr *Hedins* m. fl. reservation. Dessa båda reservationer äro ju nästan lika lydande och skilja sig blott deri att den, som *Lidköpings*-representanten biträdt, icke talar om att statsrådet skall höras, innan requisitionslagen kommer att tillämpas.

Med herr *Lilienberg* förenade sig herrar *Vahlin* och *Bülow*.

Herr *Gyllensvärd*: Då äfven jag inom utskottet icke kunnat biträda majoritetens hemställan, har detta icke berott derpå, att jag underkänt vigten af en requisitionslag, utan derpå att jag icke kunnat gilla den af utskottet föreslagna lydelsen af 74 §. De skäl, som för mig varit bestämmande, finnas angifna i herr *Hedins* m. fl. reservation och hafva nu framhållits af tvenne ledamöter i konstitutionsutskottet, hvarför jag ej skall upptaga kammarens tid med att återupprepa dem.

Jag skall därför endast be att få yrka afslag å såväl Kongl. Maj:ts proposition som utskottets hemställan och bifall till den af herr *Hedin* m. fl. angifna reservation.

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Herr vice talmannen Danielson: Herr talman, mine herrar! Då jag är öfvertygad, att kammaren hyser samma åsigt, som chefen för landtförsvarsdepartementet nyss uttalade, eller att denna fråga, militäriskt sedd, är af mycket stor vigt, så vill äfven jag uttala min uppfattning i frågan.

Jag vill då först säga, att jag icke är fullt belåten med ordalagen i den kongl. propositionen, ty jag tror att der fattas något, som svenska folket gerna ville se förvaradt i grundlag.

Hvad beträffar herr Ljungmans förslag, så innebär det visserligen en förbättring, men jag tror att äfven der fattas något, som man borde hafva in. Herr Ljungman antyder väl, att statsrådets tankar skola inhemtas, men jag tycker att detta är väl litet. Deremot heter det i en annan reservation, att Konungen skall i statsrådet fatta beslut, och detta medför den trygghet, som vi alla önska. Säger man blott att statsrådets tanke skall inhemtas, så förefaller det mig, som om Konungen skulle kunna i kommandoväg utfärda befallning om tillämpning af den ifrågasatta lagen. Hvad beträffar herr Vahlins m. fl. reservation, så är deri uteslutet allt som afser den trygghet, som skulle vinnas genom statsrådets hörande, och detta är också ett skäl, hvarför jag icke kan vara med om den, ty då skulle samma förhållande kunna inträda, som jag antydde i fråga om herr Ljungmans förslag. Deremot anser jag, att i herr Hedins m. fl. reservation ligga förvarade alla de betryggande föreskrifter, som jag tror att svenska folket önskar hafva i den nu föreslagna lagen. Jag vill erinra herrarne om, att det i nu gällande värnpligtslag står, att hvarje svensk man är skyldig att deltaga i fosterlandets försvar, men då tycker jag också, att denna skyldighet för våra värnpligtige icke heller bör ifrågakomma förr än det verkligen gäller landets försvar. Detta uttalas också tydligt såväl i herr Vahlins som herr Hedins reservation, men, som sagdt, i den förra fins den lucka, att der intet nämnes om statsrådets hörande, och derfor tycker jag att herr Hedins reservation är den mest betryggande. I denna förekommer visserligen också en ganska vidsträckt fullmakt, men dock något mindre än i både Kongl. Maj:ts och herr Ljungmans förslag, ty i herr Hedins reservation står det: för afvärjande af ett befaradt eller börjadt angrepp. I en fråga af så allvarsam natur som denna bör man icke gå längre, än att man är säker om, att det blott gäller fosterlandets försvar eller att afböja en hotande fara eller att tillse, att vår neutralitet icke kränkes. Af dessa skäl tycker jag, att alla borde vara eniga om dessa bestämmelser, och det var med stor tillfredsställelse, som jag hörde herr statsrådet säga, att hvilket som helst af dessa förslag vore antagligt, ty under sådana förhållanden tror jag, att denna kammare bör bifalla herr Hedins reservation såsom den mest fullständiga och formfulländade. Jag tror att det är af stor vigt att vi få trygghet i detta hänseende. Herrarne erinra sig nog mycket väl våra öfverläggningar och beslut i fråga om värnpligtslagen. Jag var då bland dem, som voro mycket betänksamma

mot att låta Konungen utan Riksdagens hörande föra första uppådet utom rikets gränser, men omständigheternas magt gjorde, att jag måste släppa denna öfvertygelse. Men kan man nu här inlägga en garanti för att Konungen eller de andra personer, som kunna inverka på saken, skola i ett dylikt ögonblick iakttaga all den varsamhet, som är möjlig, så tycker jag, att vi böra göra detta genom att här stadga, att svenska folket icke behöfver underkasta sig ett sådant tvång — ty ett tvång är det ovilkorligen och ett tvång, som djupt ingriper i de medborgerliga förhållandena — förr än det är nödvändigt för fosterlandets försvar. När vi nu antagit värnpligtslagen, som gifver Konungen rätt att föra första uppådet utom rikets gränser, så ser jag i detta förslag ett litet betryggande af att detta icke kommer att ske annat än efter moget öfvervägande och först då landets sjelfständighet hotas. Jag tror således, att vi borde kunna enas om detta förslag, och då, såsom sagdt, jag hörde att herr statsrådet icke fann det oantagligt, så ber jag få yrka undanrödjande af utskottets tillstyrkan af Kongl. Maj:ts förslag och bifall till herr Hedins reservation.

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Häruti instämde herrar *Svensson* från Karlskrona, *Persson* i Tällberg, *Sjöberg*, *Rydberg*, *Truedsson*, *Svensson* i Olseröd, *Lasse Jönsson*, *Bexell*, *Collander*, *Thermænius* och *Nordin*.

Herr Hed in yttrade: Herr talman! Herr talmannen har redan hört ett afslagsyrkande såväl å den kongl. propositionen som å den bland reservationerna, hvilken här af de fleste talarne blifvit förordad, och flera sådana yrkanden kunna under fortgången af frågans behandling framkomma. Herr talmannen har hört de allvarliga betänkligheter, som uttalats af representanten på hallandsbänken. Ingen bör heller undra uppå, att, när Riksdagen står ansigte mot ansigte med en fråga sådan som denna, gamla betänkligheter komma igen och möjligen äfven nya betänkligheter sälla sig till de gamla. De, som läst det Kongl. Maj:ts förslag till ändring i 74 § regeringsformen åtföljande utkast till requisitionslag eller föregående sådana utkast och som något så när komma i håg, hvad dessa lagförslag innehålla och afse; de som vidare komma i håg, hvad värnpligtslagen stadgar om de värnpligtiges ställande under krigslag, när de blifvit inkallade till tienstgöring, och de som något så när komma i håg, hvad krigslagarne innehålla, de skola kunna säga sig, att, när den olyckliga dag kommer, då de värnpligtige få inkallas jemte den öfriga delen af hären och då en eventuel requisitionslagstiftning af Kongl. Maj:t sättes i kraft, nationen i sjelfva verket befinner sig under trycket utaf ett slags belägringstillstånd. Det är icke underligt, att tvekan och betänksamhet uppstå. För min del finner jag en requisitionslagstiftning i den riktning, som mer än en gång har varit ifrågasatt, vara utaf högsta behof påkallad och vill derfor undanrödja de hinder, som den nuvarande lydelsen af 74 § regeringsformen lägger i

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

vägen för antagandet af en sådan lagstiftning. Jag och de, som uti min reservation instämt, hafva sökt att formulera förslaget till den 74:e §:n så, att icke i någon den allra ringaste mån genom den lydelse, vi vilja gifva paragrafen, något afbräck skall göras uti uppnåendet af det syfte, som en requisitionslagstiftning bör hafva, och jag påstår, att vi uti det förehafvandet lyckats.

Den mycket ärade statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet började sitt anförande med en erinran i frågeform: hvad tjenar vår arméorganisation till och hvartill tjenar en plan för dess användning, om man icke har hästar, om man saknar ett utaf de väsentligaste villkoren för arméns rörlighet? Men denna uti frågeform framställda anmärkning drabbar icke i någon den ringaste mån reservanternas förslag, ty då skulle den äfven drabba Kongl. Maj:ts förslag. Liksom det uti Kongl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse af 74 § heter: »från den dag, då» etc. och »intill den dag, då krigsmagten skall återgå till fredsfot», så heter det också uti herrar Johnssons, Gyllenswärds och min reservation: »från den dag, då — — — rikets krigsmagt eller någon del deraf ställes på krigsfot — — — och intill» den och den dagen etc. Således är det en gemensam bestämmelse uti det kongl. förslaget och uti vår reservation, att requisitionslagstiftningen icke kan utaf Kongl. Maj:t förklaras skola tillämpas förrän från det ögonblick, då Kongl. Maj:t har beslutit att ställa krigsmagten eller en större eller mindre del af den på krigsfot. Således lägga vi i det hänseendet icke det allra ringaste hinder i vägen, större än det, som redan uti den kongl. propositionen finnes, för användningen utaf den requisitionslagstiftning, för hvilken ändring af 74 § regeringsformen är en förutsättning.

Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet yttrade, att man icke kunde tänka sig en mobilisering utan statsrådets hörande. Jag ber om förlåtelse, det är nog ett misstag. Hvarför skulle då det förslag till requisitionslagstiftning, hvilket upplysningsvis medföljer den kongl. propositionen med förslag till ändring af regeringsformen, vara så affattadt, att det tydligen utvisar, att man der ville förbehålla sig fria händer att låta ett beslut om krigsmagtens ställande på krigsfot fattas i kommandoväg? Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet yttrade visserligen, att äfven de öfriga statsråden måste höras i afseende å vissa åtgärder, och att således ett beslut om krigsmagtens ställande på krigsfot icke skulle kunna ensidigt fattas i kommandoväg. Äfven detta, fruktar jag, är ett misstag. En temligen långvarig erfarenhet har lärt oss — derom kan man läsa åtskilligt i åtskilliga konstitutionsutskotts handlingar — att man mer än en gång har i kommandoväg fattat ett beslut i hufvudsak, hvarefter Kongl. Maj:t sedermera uti statsrådet fattat beslut, som derutaf varit en följd och som naturligtvis blifvit blott en formalitet, sedan beslutet i hufvudsak redan blifvit fattadt i kommandoväg, så att det icke varit möjligt annat än att vidtaga

sådana åtgärder, som fordrats för verkställande utaf den redan i hufvudsak afgjorda åtgärden. Det är detta, som är det betänkliga. Ty när motstånd skall göras, så är det i första ögonblicket, så är det när det beslut skall fattas, hvarpå allt det andra sedermera beror, allt det andra, som sedermera blott blir en nödtvungen konsekvens af det beslut, som man velat fatta i kommandoväg efter hörande af blott en enda rådgifvare, således med den konstitutionella ansvarigheten inskränkt till det minsta minimum, som vår grundlag omförmäler.

Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet har i likhet med en annan talare mot formuleringen af den ifrågavarande reservationen rigtat anmärkningar, hvilka i sjelfva verket, om de äro grundade, i lika mån, delvis i högre mån, träffa lydelsen af det kongl. förslaget. Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet ville uti den formulering, som vi gifvit vårt förslag till förändrad lydelse af 74 § regeringsformen, se en inskränkning i Kongl. Maj:ts magt att i tillräckligt god tid förordna om requisitionslagstiftningens tillämpning. Nej, der finnes icke någon sådan inskränkning som den, hvilken förekommer uti Kongl. Maj:ts förslag till förändrad lydelse af 74 §. Uti detta upptages nemligen såsom det tredje af de fall, då Kongl. Maj:t skulle ega att sätta rikets krigsmagt på krigsfot och följaktligen få tillämpa requisitionslagarne: »för utförande af redan uppkommet krig.» Skulle detta fattas alldeles efter ordalagen, så finge Kongl. Maj:t först när kriget verkligen uppkommit vidtaga en sådan åtgärd som tillämpning af requisitionslagarne, ehuru Kongl. Maj:t på förhand skulle hafva kunnat se, att kriget hotade och möjligen vore förestående. Något sådant finnes i sjelfva verket icke uti den reservation, som af oss blifvit afgifven, hvilken jag således vågar förmoda i det hänseendet vara bättre affattad än Kongl. Maj:ts förslag.

En representant för Skaraborgs län yttrade, med afseende å uttrycket i vår reservation: »derest den (neutraliteten), vid krig mellan främmande magter, af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas», att det icke vore klart, hvad med *hot* skall förstås — om jag nemligen lyckades rätt uppfatta hans mening; i annat fall ber jag om öfverseende. Men om denna anmärkning mot vår reservation är riktig, så gäller den i lika måtto såsom en anmärkning mot Kongl. Maj:ts förslag, der det talas om »hotande krigsfara». Då skall man ju också kunna säga: ja, det är tvetydigt, hvad med en hotande krigsfara menas. Skall den faran hafva röjt sig på det sättet, att i den diplomatiska korrespondensen några obehöriga påståenden mot riket framstälts? o. s. v. Det enkla svaret är naturligtvis det, att det beror på Kongl. Maj:ts pröfning efter den kännedom, Kongl. Maj:t eger om förhållandena, att afgöra, hvad som är ett hot och hvad som är en fara. Förgäfves skulle någon företaga sig att definiera och beskriva, hvaruti tecknen på detta hot, vittnesbörden om denna fara skola bestå; detta är omöj-

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

ligt. Drabbar denna anmärkning vår reservation, så drabbar den i absolut samma grad äfven det kongl. förslaget.

Samme representant nämnde också, att Kongl. Maj:t icke skulle ega att, om Kongl. Maj:t befarade ett angrepp, i tid vidtaga åtgärder, utan att han måste afvakta uppkomsten utaf det befarade kriget mellan tvenne grannar, af hvilka den ena kunde förmodas eller befaras vilja inkräkta på vår neutralitet; men olyckligtvis gjorde han oss den orätten att icke fullständigt läsa upp, hvad här hör tillsammans. Han uppläste nemligen blott följande ord: »derest den (d. v. s. neutraliteten) — — — af någon bland de krigförande skulle hotas eller kränkas», men han uppläste icke den följande raden: »eller för afvärjande af *ett befaradt* eller börjadt angrepp.» Således, så snart Kongl. Maj:t med sin kännedom om den politiska ställningen och efter samvetsgrann pröfning finner, att ett angrepp är att befara, så är hans rättighet — den rättighet, som varit meningen att tillerkänna Kongl. Maj:t genom en förändring af 74 § regeringsformen — fullt ut lika stor enligt vårt förslag som den är enligt den af Kongl. Maj:t föreslagna lydelsen. Hvad vi hafva velat — och det gläder mig att höra herr vice talmannen, åtminstone indirekt, gifva sitt erkännande deråt — är följande. I vårt förslag till ändring af 74 § uttalas — utan att dermed på något sätt begränsas den för Kongl. Maj:t i dessa hänseenden *nödvändiga* magten — att det svenska folkets politik uteslutande är en *freds- och neutralitetspolitik*. Den, som något följt med den utländska pressens diskussion under och efter den urtima riksdagen, skall — utan att jag derom behöfver närmare uttala mig — förstå, hvarför ett beslut sådant som det föreslagna, hvilket till sitt fredliga syfte icke kan af någon ärlig människa misskännas, nu vore önskvärdt.

Man har sagt, beträffande de af oss föreslagna bestämmelserna, att riksdagskallelse skall utfärdas och beslut fattas i statsrådet, att dessa bestämmelser voro så till vida öfverflödiga, som det är gifvet, sjelfallet, och hvad allt man vidare sagt, att så kommer det att gå ändå. Hvad det påståendet beträffar, att beslutet utan all fråga komme att fattas i statsrådet, så har jag redan förut besvarat den anmärkningen. Hvad åter beträffar den i mina ögon mindre viktiga, men i alla fall viktiga, bestämmelsen om föregående riksdagskallelse, så är det icke gifvet, att en riksdagskallelse nödvändig göres, icke gifvet, att den faller af sig sjelf i det ögonblick, då Kongl. Maj:t befäller mobilisering af rikets krigsmagt. Ty det ligger inom det tänkbaras gränser, att ett krig skulle kunna föras med subsidier; och det ligger icke utom det tänkbaras gränser, att biträdet af Sveriges krigsmagt och rättigheten att begagna sig af det svenska territoriet med dess hamnar och öfriga tillgångar väl skulle kunna anses förtjena den uppoffringen att lemna så stora subsidier, att med desamma kriget kan börjas och föras några månader, utan att Riksdagens medverkan dertill behöfver tagas i anspråk.

Det har anmärkts, att det skulle varit bättre, om uti den föreslagna redaktionen bestämts, att »hela» statsrådet skulle höras. — Då nu bestämmelserna i § 63 regeringsformen om att hela statsrådets tankar skola inhemtas, eller att statsrådet in pleno skall höras, naturligtvis icke kunna enligt grundlagens mening förhindra Kongl. Maj:t att, äfven om en eller två eller till och med tre ledamöter af statsrådet skulle vare af sådant förfall som t. ex. svår sjukdom hindrade fatta beslut om en åtgärd, som det vore högst angeläget att Kongl. Maj:t vidtoge, så lär frånvaron af orden »hela» (statsrådet) eller (statsrådet) »in pleno» icke betyda någonting alls till skada för saken, eftersom naturligtvis, när det är sagdt att *statsrådet* skall höras, den regeln inträder, att samtliga statsrådets ledamöter, der icke viktigt förfall finnes, skola öfvervara alla mål af synnerligt vigt och omfattning, hvartill, i fall det som vi föreslagit blir Riksdagens beslut, uppenbarligen måste hänföras ett sådant beslut som det vidtutseende om sättande på krigsfot af rikets krigsmagt.

Hvad angår den invändningen, som uppfans redan i konstitutionsutskottet, att man behöfde en särskild bestämmelse om huru Kongl. Maj:t skall bära sig åt i det förutsatta fallet, att Riksdagen redan är samlad, en särskild bestämmelse att Kongl. Maj:t icke då behöfver utfärda riksdagskallelse, tillåter jag mig erinra derom, att de grundlagsstiftare, som skrefvo § 63 regeringsformen, trodde sig redan på den tiden kunna förutsätta tillräckligt mycket förstånd hos Kongl. Maj:t för att han skulle inse, utan någon derom särskild meddelad fingervisning, att, om Riksdagen är samlad, han då icke behöfver sammankalla den; och vi hafva trott, att Kongl. Maj:t äfven nu skulle vara i stånd att inse den saken, utan att särskild föreskrift derom i grundlagen intoges.

En talare anmärkte, att samarbetet i konstitutionsutskottet lemna åtskilligt öfrigt att önska. Ja, detta är i ett afseende för mycket sagdt, eftersom jag icke vet hvad detta kan hafva för betydelse för bedömandet af frågan om den rigtiga redaktionen af § 74 regeringsformen. Men det är för litet sagdt i den meningen, att det är icke *våtskilligt*, som samarbetet lemna öfrigt att önska, utan det är i sjelfva verket *mycket*. Förhållandet är ju det, att der stå i regeln Första och Andra Kammarens ledamöter mot hvarandra som två fiendtliga läger, och å hvardera sidan är man naturligtvis öfvertygad om, att den absoluta rätten är på den sida, man sjelf tillhör. Vi å vår sida hysa icke något tvifvel derom, helst då i detta som i många andra fall man från den andra sidan refuserar all diskussion med oss. Då nu emellertid samarbetet är så dåligt, hvilket jag icke förnekar, så hemtar den af min ärade kamrat från Karlstad framställda anhållan deraf ytterligare styrka, den anhållan, i hvilken jag förenar mig med honom, att regeringen täcktes använda sitt utan tvifvel stora inflytande i Första Kammarerna för att leda denna stora fråga till ett godt resultat. Om regeringen föranleder, att der fattas samma beslut, som, jag tviflar icke derpå, kommer att

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

Ang. ändrad
lydelse af §
74 regerings-
formen.
(Forts.)

fattas i denna kammare, så är det goda resultatet slutligen vunnet. I annat fall vet jag icke huru det kommer att gå. Jag är för min del öfvertygad om, att det beslut, Andra Kammaren nu går att fatta, kommer att blifva dess *sista ord* för denna gång.

Jag anhåller om bifall till den af herrar Johnsson och Gyllensvärd och mig afgifna reservationen.

Herrar *Wavrinsky, Hahn, Henricson* och *Bromée* förklarade sig instämma med herr Hedin.

Herr Nilson från Lidköping: Då jag, när jag första gången hade ordet, slutade med att yrka bifall till herr Vahlins reservation, men nu har funnit, att herr Hedins reservation inom denna kammare tillvunnit sig de största sympatierna, är jag för min del särdeles villig att afstå från mitt gjorda yrkande och förena mig med dem, som yrkat bifall till herr Hedins reservation.

Herr Ljungman: Då det under diskussionen yttrats, att de ord, som jag använt i mitt förslag, att Konungen skulle inhemta »hela statsrådets tankar», skulle medgifva en sådan tolkning, att Konungen skulle kunna fatta beslutet i kommandoväg, så vill jag påpeka, att § 8 regeringsformen lägger fullständigt hinder därför. Ty der heter det uttryckligen: »Ej må Konungen fatta något beslut i mål, hvaröfver statsrådet höras bör, derest icke minst tre af statsråden, utom vederbörande föredragande, tillstådes äro» o. s. v. Deraf följer att alla mål, hvarom statsrådet skall höras, skola föredragas inför Konungen och beslutet fattas i statsrådet. Grundlagen använder icke annat uttryck, än att statsrådet skall höras eller att statsrådets tankar skola inhemtas, när grundlagen menar att besluten skola fattas i statsrådet.

Hvad beträffar garantierna för att riket icke skall inkastas onödigt i krig, måste naturligtvis, om man önskar sådana garantier, dessa vinnas genom ändring af §§ 11, 12 och 13 regeringsformen, och de stå svårligen att vinna genom den ena eller andra redaktionen af § 74 regeringsformen.

Herr Persson i Mörarp: Blott några få ord! Jag anhåller att få till kammarens protokoll antecknad, att utaf alla de förslag, som här äro att välja på, jag gifver ett afgjort företräde åt det af herr Hedin m. fl. framlagda förslaget till grundlagsändring; och derjemte ber jag att få uttala att, efter min uppfattning, bör det vara det ultimatum, som kammaren i denna sak bör afgifva.

I detta yttrande instämde herrar *von Friesen, J. H. G. Fredholm, Lovén, Linder, Nilsson* i Skärhus, *Andersson* i Nöbbelöf, *Wittsell, Andersson* i Lyckorna, *Åkerlund, Alexanderson, Erick-*

son i Bjersby, *Petersson* i Brystorp, *Sjöholm*, *Anderson* i Hasselbol, *Olson* i Stensdalen, *Wallbom*, *Folke Andersson*, *Hansson* i Solberga och *Olsson* i Sörnäs.

Ang. ändrad lydelse af § 74 regeringsformen.

Herr Bratt: Då jag utaf diskussionen i kammaren full väl förnummit, huru meningarna här äro, och då, som jag redan i mitt första anförande uttalade, jag icke har några allvarliga principiella skäl att motsätta mig herr Hedins reservation, ber jag härmed att få återtaga mitt yrkande på återremiss och att få förena mig med dem, som yrkat bifall till herr Hedins reservation.

Herr Boëthius: Då jag af diskussionen finner, att det icke tjenar någonting till att hålla på yrkandet om återremiss, ber jag att få återkalla mitt yrkande.

Öfverläggningen var slutad. Efter det herr talmannen till proposition upptagit de yrkanden som återstodo, afslog kammaren utskottets hemställanden och biföll den af herr Hedin m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 4.

I ordningen förekom härnäst konstitutionsutskottets utlåtande n:o 23, i anledning af väckta motioner dels om ändrad lydelse af §§ 4, 7, 11, 12, 28 och 105 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen, dels om upphäfvande af § 15 regeringsformen och ändring af §§ 4, 7, 38, 105 och 106 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen, dels ock om ändring af §§ 12, 13 och 105 regeringsformen samt § 38 mom. 2 riksdagsordningen.

Ang. ändring i §§ 4, 7, 11, 12 m. fl. regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen m. m.

Ifrågavarande grundlagsändringsförslag hade framstälts dels af herr *A. Hedin* uti tvenne inom Andra Kammaren väckta motioner, n:is 221 och 222, och dels af herr *N. Svensson* i Olseröd uti en inom samma kammare aflemnad motion, n:o 224.

Under *punkten 1* i föreliggande utlåtande hemställde emellertid utskottet, att herr Hedins motioner icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

I frågan härom anförde:

Herr Halvar Eriksson: Herr talman! Då lagstiftningen synes allt mera gå i riktningen af att stärka försvaret och på allt sätt göra det möjligt att äfven mobilisera armén, så blir det så mycket mera nödvändigt att ju förr dess hellre å den andra sidan få starkare konstitutionella garantier mot regeringens magt. De förändringar, som af herr Hedin äro föreslagna i hans motioner med afseende

Ang. ändring i på 11:te, 12:te med flera paragrafer regeringsformen, gå hufvudsakligen ut på att härvidlag gifva Riksdagen större inflytande med afseende på den utrikes politiken, i det ministeriella mål skulle komma att behandlas i statsrådet, då enligt riksakten äfven norska statsrådsafdelningen skulle ega tillträde och att deltaga. Konungens magt i den ministeriella konseljen har obestriddligen i närvarande

§§ 4, 7, 11, 12
m. f. regeringsformen
samt § 38 riksdagsordningen
m. m.

(Forts.)

stund allt för stor utsträckning och är allt för obegränsad, och detta med afseende på tvenne punkter. Den är det nemligen dels med afseende på *traktatsrätten* så till vida, att Konungen eger magt enligt 12 § att utan Riksdagens medgifvande ingå traktater med andra stater — traktater, hvilka, då allt kommer omkring, annullera till och med Riksdagens bevillningsrätt, så att, för att angifva blott ett enda exempel, då det var fråga för några riksdagar sedan om att inskränka verksamheten för dessa resehandlande, som upptaga order på spirituösa drycker, — i det man föreslog att ingen sådan handlande skulle få upptaga order på mindre belopp än 250 liter, — skulle om Riksdagen fattat beslut i den rigtningen, hufvudsakligen de inhemska handelsresandena förhindrats i sin verksamhet, under det de, hvilka reste för utländska handelsfirmor deremot samtlige skolat obehindradt få utöfva densamma. Detta — för att nu icke tala om tarifftrakternas verkningar med afseende på vår egen tulltaxa — visar således nogsam, hurusom denna traktatsrätt står till och med öfver Riksdagens bevillningsrätt. Häruti behöfver verkligen blifva någon förändring.

Å andra sidan består denna Konungens magt i den ministeriella konseljen deruti, att Konungen utan Riksdagens medgifvande äfven eger rätt att ingå *förbund med främmande magter*. Lyckligtvis har Sverige, sedan regeringsformen år 1809 tillkom, icke varit indraget i något krig — fränsetd Carl Johans deltagande 1813 i kriget mot Napoleon och de sedan deraf föranledda förvecklingarna med Danmark och Norge rörande dess förening med Sverige — och således har ej något förbund ingåtts, som invecklat Sverige i krig, likasom några historiskt svåra följder ej kunna uppvisas. Men det torde vara för herrarne nogsam bekant, att dessa paragrafer vid flere tillfällen gifvit regeringen anledning att vara nära deran. Vi erinra oss åren 1848 med afseende på Danmark och 1855 med afseende på vestmagterna och 1863 och 1864 med afseende på Danmark. Vid sist nämnda tillfälle var visserligen icke något förbund ingånget, men det är bekant, att det ej var långt derifrån. Orsaken, hvarför vi ej invecklats i krig, har ej legat deri, att vi i regeringsformen haft trygghet för att så ej kunnat ske, utan enligt mitt förmenande hufvudsakligen deri, att vi haft vid statsrodret framstående män, som på ett sant och hederligt sätt bevarat Sveriges intressen och välfärd.

Den konstitutionella garanti, som i grundlagen borde förefinnas gent emot denna utsträckning af magten, är ganska obetydlig. Regeringsformens 11 § stadgar, att ministeriella mål skola föredragas af ministern för utrikes ärendena eller den Konungen i hans ställe

förordnar, i närvaro af statsministern och annan tillkallad statsrådsledamot — således dessa tre från svensk sida. Ursprungligen var det från år 1809 endast två: utrikesministern och hofkansleren. Sedermera genom en resolution af 1835, således 20 år efter föreningen med Norge och 25 år efter regeringsformens antagande, tillät man, på grund af att man ansåg, att denna paragraf kunde tolkas på annat sätt, äfven att norska statsministern skulle få deltaga i öfverläggningarna. Detta föranledde 1885 års beslut om grundlagsändring, hvarigenom svenska statsministern äfven fick tillträde — således derefter fyra ledamöter. Af dessa finnas faktiskt icke mer än en, som i nämnvärd mån kan inverka. De öfriga kunna blott göra »föreställningar» till protokollet, men utrikesministern kan *vagra kontratsignation* enligt den 38 §, så vidt den här har tillämpning, samt afgå, till följd hvaraf Konungen måste tillkalla en ny utrikesminister, och så försvaras frågans afgörande. Men då återstår nästa fråga, och det är den: hvilket inflytande har verkligen vår regeringsform gifvit svenska Riksdagen i afseende på *åtalsrätten*? Först och främst är denna redan derutinnan inskränkt, att 105 § regeringsformen medgifver rätt att neka utlemnande af protokoll rörande ministeriella ärenden och kommandomål, så att, om konstitutionsutskottet begär dessa, erhåller det ej protokoll rörande andra ärenden än sådana, som äro uppgifna och allmänt kända.

Hvad vidare beträffar frågan om *riksrätts sammanträdande* enligt 101, 102 och 106 §§ — jag är ej på det klara med, huru ens en sådan nu skulle kunna sammanträda, ty jag vet ej, hvar de ifrågavarande presidenterna i rikets kollegier skola sökas, då åtskilliga nu blifvit omskapade till »generaldirektörer» o. s. v. — så har en sådan förekommit 5 gånger efter den nuvarande regeringsformens antagande. 1840 och 1841 voro alla statsråden ställda under riksretsåtal, innehållande 31 olika anklagelsepunkter. Men vid alla dessa tillfällen hafva höga vederbörande blifvit frikända. Det är möjligt, att i de *flesta fall* skäl att frikänna förefunnits; men tro herrarne verkligen på fullt allvar, att konstitutionsutskottet *alltid* gjort sig skyldigt till misstag och att de anklagade *aldrig* varit skyldige? Jag tror det icke. Hvarför riksretten kunnat frikänna är därför, att vår representation är så att säga tvetydig i detta afseende. *Då* stodo adeln och presteståndet mot borgare- och bondestånden.

Konstitutionsutskottet har ej kunnat undgå att vidröra detta. Ty det medgifver, att om de förändringar, herr Hedin i sina motioner föreslagit, blifve beslutade, skulle Stortinget utan gensaga få större inflytande än svenska Riksdagen. Med detta har konstitutionsutskottet ådagalagt, att den svenska Riksdagen har ringa inflytande, och det därför, att här står kammare mot kammare. Det behöfves sålunda här en förändring, ja, en sådan är af högsta behof påkallad. Konstitutionsutskottet har ej heller afstyrkt motionerna genom att förklara, att allt är obehöfligt. Låt vara att jag har svårt att komma till det resultatet, men jag skulle nästan vara färdig

Ang. ändring i §§ 4, 7, 11, 12 m. fl. regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen m. m.

(Forts.)

Ang. ändring i §§ 4, 7, 11, 12 m. fl. rege-
ringeformen samt § 38 riksdagsordningen m. m.
(Forts.)

att säga, att konstitutionsutskottet lutar åt den åsigten, att magten blir för utsträckt för Norge i förhållande till Sverige såsom den andra delen af »brödrafolken». Vidare säger utskottet, att det behöfdes en förändring af riksakten. Jag för min del får säga, att jag härutinnan delar utskottets uppfattning. Ty tänker man något närmare på saken, förefaller det mig, som om just härvidlag, i fråga om ministeriella ärenden, en förändring af riksakten behöfdes. Ty uppenbart är, att icke kunna frågor om utrikespolitiken och förhandlingar med främmande magter lämpligen införas hufvudsakligen blott i det ena landets grundlagar, då deremot det andra landets grundlagar deri icke skulle erhålla någon väsentlig förändring. Det som deremot kan sägas vara grundlagen för *båda* nationerna är *riksakten*; och att *Norge* enligt riksakten icke har det inflytande härvidlag och är fullt jemställt med *Sverige* hafva vi äfven fått erkändt af vår regering, densamma till heder och ära. Ty regeringen uttalade i sitt program den 14 januari i år på det bestämdaste, att likställighet behöfdes. År 1890 aflemnades äfven en kongl. proposition, som remitterades till konstitutionsutskottet, visserligen icke af samma innehåll, men dock i samma riktning i någon mån. Detta visar nogsamnt, hurusom man från regeringsmagten i vårt land erkänner den nämnda frågans betydelse. Hvad som enligt mitt förmenande behöfdes vore, att hvad regeringen i sitt program uttalat komme att förverkligas: d. v. s. att utrikesministern kunde vara *antingen svensk eller norrman* och att han vore *ansvarig* ej allenast inför *svenska Riksdagen*, utan ock inför *norska Stortinget*; vidare att den ministeriella konseljen derutöfver komme att bestå af lika många svenska som norska statsråd. Jag tror, att derigenom ej blott *likställighet* skulle vinnas mellan brödrafolken, utan ock derigenom de vapen, som nu tagits i händerna af den norska yttersta venstern, fräntagas densamma. Derigenom skulle måhända försoning och frid brödrafolken emellan inträda. Men jag tror, att ej blott *unionen derigenom skulle blifva betryggad*, utan vi skulle äfven få en *större konstitutionel garanti och trygghet med afseende på den utländska politiken* och förhållandet till de utländska magterna. Ty att *Norges* inflytande på regeringsärendena och magt med afseende på statsråden är *vida starkare än Sveriges*, torde man finna genom att erinra sig händelserna från åren 1883 och 1884 i Norge.

Jag anser sålunda, att i detta afseende förändringar böra ske, men att de här föreslagna förändringarne böra åtföljas af, såsom konstitutionsutskottet sagt, *motsvarande förändringar i riksakten*. Jag tror, att dessa skulle af båda brödrafolken helsas med tillfredsställelse och glädje. För min del önskar jag och tror jag på unionens vara och bestånd och vill ej vara med om att lemna bränsle till den eld, som en dag, om man ej i tid tager de behöfliga stegen till åstadkommande af full rättvisa, kommer att fräta sönder unionens band.

Herr Ljungman: Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets hemställan i den nu föredragna punkten.

Ang. ändring i §§ 4, 7, 11, 12 m. fl. rege- ringsformen samt § 38 riksdagsordningen m. m.
(Forts.)

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Utskottet hemställde vidare under punkten 2, att icke heller herr Svenssons motion måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Efter föredragning af punkten anförde:

Herr Ljungman: Med afseende på herr Svenssons motion skall jag anhålla, att kammaren måtte så till vida bifalla den, att i § 12 orden »och förbund» måtte utgå och i stället i § 13 infördes orden: »ingå eller upphäfva förbund». § 12 komme då att lyda så: »Konungen eger att i afhandlingar med främmande magter ingå, sedan han, i den ordning föregående paragraf stadgar, deröfver hört statsministern, ministern för utrikes ärendena» etc.; och § 13: »Vill Konungen ingå eller upphäfva förbund, börja krig eller sluta fred, kalle då till ett utomordentligt statsråd» etc. Förhållandet är nemligen det, att ingående af en off- och defensiv allians närmar sig i så hög grad till en krigsförklaring, att det i flere fall kan vara svårt att afgöra, när det ena börjar och det andra slutar. Jag tror därför, att kammaren skulle kunna såsom en opinionsyttring bifalla herr Svenssons motion, då den afser, att ingående af förbund bör behandlas i utomordentligt statsråd.

Jag hemställer därför om bifall till herr Svenssons motion i anförda del.

Herr Svensson i Olseröd: Såsom motionär skall jag be att få säga några ord med anledning af utskottets motivering för afslag å min motion och särskildt med hänsyn till tillägget till 13 § rege- ringsformen.

Utskottet säger nemligen, att det enligt dess uppfattning icke är af behofvet påkalladt att göra något tillägg till denna paragraf. För min del kan jag icke förstå, huruvida utskottet menar, att man skulle vänta till dess *utskottet* ansåg det vara lämpligt och af behofvet påkalladt att göra en ändring i denna paragraf. Om man skulle vänta så länge, finge man kanhända vänta *allt för* länge.

Då jag icke har något hopp om, att den af mig föreslagna ändringen blifver antagen helt och hållet oförändrad, skall jag be att få ansluta mig till det yrkande, som herr Ljungman nyss fram- stälde.

Öfverläggningen förklarades härmed slutad. Efter af herr vice talmannen, som i anseende till herr talmannens tillfälliga bortovaro

ledde kammarens förhandlingar, gifna propositioner först på bifall till utskottets hemställan och derefter på afslag derå och bifall i stället till det af herr Ljungman under öfverläggningen framställda yrkande, blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 5.

Föredrogos hvar för sig och biföllos bevillningsutskottets utlåtande och memorial:

n:o 13, angående villkoren för tillverkning af bränvin; och

n:o 14, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande punkten 8:o b) af bevillningsutskottets betänkande n:o 7 angående vissa delar af tullbevillningen.

§ 6.

Föredrogs och lades till handlingarna bevillningsutskottets memorial n:o 15, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande punkten 10:o) i bevillningsutskottets betänkande n:o 7 angående vissa delar af tullbevillningen.

§ 7.

Efter föredragning vidare af bevillningsutskottets memorial n:o 16, i anledning af återremiss af punkten 3:o) af bevillningsutskottets betänkande n:o 7 angående vissa delar af tullbevillningen, biföll kammaren, hvad utskottet i nämnda memorial hemställt.

§ 8.

Likaledes biföllos lagutskottets härefter föredragna utlåtande n:o 26, i anledning af väckt motion angående upphäfvande af fideikommiss-stiftelser i fast egendom på landet m. m.

§ 9.

Föredrogs lagutskottets utlåtande n:o 27, i anledning af väckt motion om upphäfvande af 12 kap. 3 § kyrkolagen.

Med föranledande af berörda inom Andra Kammaren af herr A. Göransson afgifna motion, n:o 178, hemställde utskottet i föreliggande utlåtande:

att Riksdagen ville för sin del besluta följande

L a g

angående ändring af 12 kap. 3 § kyrkolagen.

Härigenom förordnas, att hvad i 12 kap. 3 § kyrkolagen är stadgad om klämtning morgon och afton hvarje söcknedag hädanefter icke skall gälla, der vederbörande församling beslutar upphörande af klämtning.

Efter uppläsande häraf anförde

Herr Bülow: Den föreliggande motionen är en ganska ovanlig företeelse i denna kammare, ty i denna motion framträder otron på det allra farligaste sätt. Motionären säger sig icke tro på nyttan af klämtningen. Dock får man i kyrkolagen höra, att denna klämtning har en så utomordentlig verkan, att den kan till och med »bevara öfverheten, bereda frid och rolighet och en salig ändalykt». Att vilja afskaffa något, som kan åstadkomma så mycket storartadt, det hade jag verkligen icke väntat af motionären. Men likväl är motionären själf tveksam om huru saken lämpligast bör ordnas. Han säger nemligen, att klämtningen är något, hvars syftemål är både högt och ädelt, men — den kostar penningar nu, sedan klockarne icke äro skyldiga att verkställa klämtningen, utan församlingarna äro nödsakade att aflöna särskilda personer, som verkställa denna klämtning. Emellertid har nu frågan kommit derhän, att lagutskottet icke kunnat taga steget fullt ut och yrka, att klämtningen skall helt och hållet tagas bort, utan det vill blott göra en jemkning, så att den skulle få tagas bort, i fall hela församlingen är med derom, eller med andra ord, om församlingen är så syndig och förhärdad, att den beslutar, att den kan vara utan klämtningen och anser sig kunna blifva salig ändå. För min del skulle jag icke vara emot att Riksdagen fattade ett beslut i öfverensstämmelse med lagutskottets utlåtande, men då jag är med om detta, är det därför, att man till årets kyrkomöte kunde få den intressanta frågan om klämtningen der framlagd. Denna fråga kunde ju alltid blifva lika intressant som frågan om huruvida englarne hafva kroppsliga gestalter eller icke. På det sättet kan jag vara med om hvad utskottet föreslagit.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Föredrogs och bifölls lagutskottets memorial n:o 28, i anledning af kamrarnes återremiss af utskottets utlåtande n:o 16, öfver väckt motion om ändrad lydelse af 3 kap. 1 § handelsbalken.

§ 11.

Om ändring af bestämmelserna i 17 kap. handelsbalken ang. förmånsrätt för ränta. Till behandling förekom vidare lagutskottets utlåtande n:o 29, i anledning af väckta motioner om ändring i vissa afseenden af bestämmelserna i 17 kap. handelsbalken angående förmånsrätt för ränta.

Utskottet hemställde i detta utlåtande, att ifrågavarande, inom Andra Kammaren väckta motioner, den ena, n:o 176, af herr *O. Olsson* från Stockholm, och den andra, n:o 200, af herr *J. A. Fjällbäck*, icke måtte af Riksdagen bifallas.

Efter föredragning af ärendet anförde:

Herr *Fjällbäck*: Med anledning af utskottets motivering för afslag å motionen skall jag be att få anföra några ord.

Utskottet säger, »att antagandet af motionärernas förslag, långt ifrån att verka till gagn, fast hellre skulle, särskildt i fråga om fastighetskrediten öfva ett skadligt inflytande», och tillägger, att »det sålunda torde ligga i öppen dag, hurusom möjligheten att få en jemförelsevis god inteckning belånad skulle i betänkelig grad försvåras, derest den af motionärerna påyrkade begränsning blefve genomförd». Det är naturligtvis alldeles motsatsen som eger rum! Ty i samma mån, som risken ökas för en långifvare, försvåras äfven för låntagaren möjligheten att placera denna inteckning. Om en person har sin egendom intecknad för 100,000 kronor och önskar få den ytterligare belånad för 5,000 kronor, så är det klart, att det är svårt att placera denna inteckning, derest inteckningshafvaren måste taga hänsyn till, att dessa 100,000 kronor kunna stiga upp till 118,000 kronor eller stiga med 18 procent. Under sådana omständigheter blir det naturligtvis svårare att placera inteckningen, än om risken vore endast en tredjedel af detta belopp eller räntan endast för ett år. Men uppenbart har icke någon af utskottets ledamöter haft kännedom om alla de svårigheter, som särskildt i Stockholm äro rådande med afseende å dessa förhållanden. Det är nemligen här mycket vanligt att missbruk ega rum, hufvudsakligen på det sätt, att, derigenom att lånet har skett med s. k. omslagsrevers, den långifvare, som har första inteckningen, kommer att taga ut räntan med förmånsrätt, oaktadt räntan förut är betald. Det hände nyligen, att en person, som hade 10,000 kronor intecknade i en fastighet, gick till den bankinrättning, som hade de första 100,000 kronor intecknade i egendomen, och frågade, om räntan der vore betald, samt huruvida han kunde få valuta för inteckningen, om han bevakade den till ett visst belopp. »Ja», svarade banken, »förhållandet är, att vi hafva fått räntan till viss dato.» Personen i fråga gjorde på grund häraf upp sina kalkyler och ropade på fastigheten vid auktionen till detta belopp, så att han ansåg sig säker. Men vid köpskillingsliiquidationen befans, att banken hade låtit försälja hypoteket,

så att detta numera var i annan persons hand, och den nya egaren af teckningen utkräfd teckningens hela belopp jemte tre års ränta derå. Personen, som trodde sig vara säker om sina penningar, fick deremot ingenting af dem. Resultatet blef, att denne person, som var en förmögen man och hade en mängd penningar placerade på detta sätt närmast efter banken på flera olika fastigheter, i förargelsen uppsade alla sina teckningar och stälde derigenom en mängd fastighetsegare i en ytterst svår belägenhet. Således blef verkan här alldeles motsatt mot hvad utskottet trott, nemligen ett försvärande af fastighetskrediten. Nu kan man visserligen säga, att långgivaren får stå sitt kast, om han icke beräknar dessa 18 procent extra, och utskottet säger också, att i de flesta fall torde långgivaren så göra. Men min öfvertygelse är, att det är ytterst få långgivare, som, då de taga en teckning, beräkna tre års ränta på det förut tecknade beloppet. I regeln håller man före, att detta officiella papper, som låntagaren förevisar, nemligen gravationsbeviset, är tillräckligt gällande. Resultatet af nuvarande missbruk i det antydda fallet är, att de små kapitalisterna icke våga placera sina kapital i teckningar, utan måste sätta in sina penningar i större bankinrättningar, kassor och dylikt, hvilka således nästan helt och hållet komma att beherska denna lånemarknad för de större fastigheterna. Förhållandet är icke här såsom i landsorten. Beträffande de jemförelsevis små fastigheterna der är det mycket lätt att hafva en öfversigt öfver förhållandena. Men här i Stockholm är regeln, att de nybyggda fastigheternas värden icke understiga 100,000 kronor, utan ofta uppgå till 200,000 å 300,000 kronor stycket. Dessa belopp utgöra de vanliga prisen på fastigheterna härstädes. Ifrågasvarande stora fastigheter komma således genom detta försvärande af fastighetskrediten mer och mer i händerna på de stora aktiebolagen, bankerna och större allmänna inrättningar af alla slag. Egendomarne i hufvudstaden glida således öfver så småningom från de förut varande innehafvarne till banker och allmänna kassor, och det är blott en tidsfråga, när de flesta egendomarne här öfvergått från enskilde egare till stora bolag och större kapitalister. Det har varit i syfte att i någon mån hindra denna öfvergång, som jag trott, att man bort inskränka förmånsrätten för räntan. Jag kan icke heller förstå, hvarför man skall gifva en sådan förmånsrätt för ränta på teckningar, att derigenom faktiskt upphäfves förmånsrätten för andra teckningar. Genom detta skjutande åt sidan af de sista upphäfves den faktiskt. Det vore dock mycket naturligare, att ränta såsom afkastning af kapitalet finge behålla naturen af oprioriterad fordran. Detta skulle bidraga till att räntan betalades på teckningar som på vexlar i förskott. Det kan icke vara något fördelaktigt att på det sätt som nu sker uppmuntra folk att låta bli betala sina räntor i flera år och sålunda beröfva de oprioriterade utsigten att få något af sina fordringar. Det är en utsträckning af krediten, som efter min öfvertygelse är alldeles öfverflödig. Det

Om ändring af bestämmelserna i 17 kap. handelsbalken ang. förmånsrätt för ränta.

(Forts.)

Om ändring af bestämmelserna i 17 kap. handelsbalken ang. förmånsrätt för ränta. kunde möjligen finnas skäl dertill förr i tiden, då allting gick långsammare. Min liffiga öfvertygelse är, att efter hand som kännedom om dessa bedrägerier — jag måste kalla dem så — hvilka nu bedrifvas med afseende å förmånsrätten till räntan i så stor utsträckning i Stockholm, sprider sig i landsorten och bedrägerierna der vinna efterföljd, komma just från landsbygden anspråk att framställas på förändring i detta afseende. Jag vill hoppas, att man då skall få bättre utsigt till framgång. Jag skall icke göra något yrkande.

(Forts.)

Herr O. Olsson från Stockholm: Som jag är en af motionärerna i detta ämne, skall jag be att få tillägga några ord till hvad den föregående talaren yttrade.

Jag vill blott nämna, att, då de första inteckningarna alltid hafva största säkerheten i en egendom, de i vanligaste fall tagas af bankerna till 50 %. Om de inteckningar, som komma efter, vet man alltid, att det är svårare att på dem få ut såväl kapital som ränta. Det är således större risk för den, som kommer efter. Hvarför skulle icke de, som hafva en första inteckning, kunna hafva risken att möjligen förlora den ränta, som öfverstiger ett år? Då de ändå skulle hafva rätt att få kapitalet och ränta för ett år, borde det vara alldeles tillräckligt. Genom den lag, som af mig och herr Fjällbäck föreslagits, skulle ovilkorligen medföras ett större skydd för dem, som hafva inteckningar efter 50 %. Fastighetskrediten komme enligt min åsigt i motsats till lagutskottets att derigenom betydligt stärkas.

Då utskottet ej tillstyrkt min motion, vill jag ej göra något yrkande, men anser frågan beaktansvärd.

Härmed var öfverläggningen slutad; och efter af herr talmanen i sådant afseende gifven proposition biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

Om ändrad lagstiftning rörande oäkta barns arfsrätt.

Skedde föredragning af lagutskottets utlåtande n:o 30, i anledning af väckt motion om ändrad lagstiftning rörande oäkta barns arfsrätt.

I detta utlåtande hemstälde utskottet:

att Riksdagen, i anledning af motionären Herr *J. Johnssons* i Bollnäs uti motionen n:r 48 inom Andra Kammaren gjorda framställning, måtte i skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af gällande bestämmelser rörande oäkta barns arfsrätt, att oäkta barn, som icke är afladt under moderns äktenskap eller i förbudna led, berättigas att lika med äkta barn taga arf efter moder.

Beträffande motiveringen hade reservation afgifvits af herr *Wester*, med hvilken herr *Bruzelius* instämt.

Om ändrad lagstiftning rörande oäkta barns arfsrätt.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

(Forts.)

Herr *Wester*: I gällande förordning af den 14 april 1866 om oäkta barns arfsrätt är stadgadt, att oäkta barn eger lika med äkta barn taga arf efter sin moder i den egendom, som ej utgör bröst-arfvinges laglott, under vilkor att modern har i kyrkoboken för den församling, der hon är mantalsskrifven, låtit anteckna barnet såsom sitt. I förevarande motion har yrkats, att oäkta barns arfsrätt skulle utsträckas så, att den blefve lika med äkta barns. Vid behandlingen af motionen i lagutskottet hafva alla ledamöterna utom två varit ense om att arfsrätten borde utsträckas på sätt motionären begärt, men hafva åsigtarna skilt sig angående vilkoren för att barnet skulle komma i åtnjutande af denna rätt. En del har ansett, att man borde hålla fast vid det nuvarande stadgandet, således att denna arfsrätt skulle bero derpå, att modern i den församling, der hon är kyrkskrifven, låtit anteckna barnet som sitt. En annan del har ansett tillräckligt, att det på något sätt bevisades, att barnet verkligen vore barn af den moder, från hvilken arf faller; och en tredje del, till hvilken jag slutit mig, har ansett det vilkor böra uppställas, att modern skulle under sin lifstid hafva erkänt barnet som sitt; men att det icke nödvändigt erfordrades anteckning i kyrkboken, utan att äfven annan bevisning skulle kunna få åstadkommas. Jag har icke velat vara med om att bibehålla det nuvarande stadgandet om ovilkorlig anteckning i kyrkboken, därför att detta stadgande är för strängt samt har föranledt och kan föranleda verkligt upprörande förhållanden. Jag vill blott nämna ett. För några år sedan dog en qvinna vid 80 års ålder. Hon hade en oäkta dotter ungefär 60 år gammal, som under hela sin lifstid varit hos modern, bott hos henne och lefvat tillsammans med henne samt af henne offentligt erkänts såsom hennes dotter; men ingen af dem hade reda på att det behöfde göras anteckning derom i kyrkboken, och då modern dog, gick dottern miste om sin arfsrätt.

Jag har icke heller kunnat dela deras åsigt, som anse det vara tillräckligt, om det kan bevisas, att barnet är barn af modern i fråga; och detta af två skäl. Vid 1863 års riksdag antog Riksdagen ett förslag, hvarigenom med ändring af 8 kap. 7 § ärfdebalken förordnades, att oäkta barn under vissa vilkor finge taga arf efter sin moder lika med äkta barn. Men Kongl. Maj:t faun sig icke kunna godkänna förslaget, bland annat af skäl att förslaget saknade föreskrift derom, att oäkta barn borde blifvit af modern i lifstiden erkänt, ehuruval ett dylikt erkännande vore ett vilkor för den presumtion af den aflidnas ej tillkännagifna yttersta vilja, som skulle kunna antagas såsom grund för den arfsrätt, man ville tillerkänna sådant barn; och denna åsigt synes mig hafva sitt fulla

Om ändrad
lagstiftning rör-
ande oäkta
barns arfsrätt.
(Forts.)

berättigande. Men det finnes efter min uppfattning ännu ett annat skäl, som i praktiskt hänseende gör det lämpligt och nödvändigt, att man stadgar ett erkännande från moderns sida i lifstiden. Man kan annars befara, att det efter en gift eller ogift qvinnas död skall ifrån ett helt och hållet okänt håll uppträda en person, som påstår sig vara hennes barn och gör anspråk på arf. I de flesta fall kan ett sådant påstående antagligen icke bevisas, men det kan gifva anledning till en hop chikanösa rättegångar och till prejeriförsök, under beräkning att af aktning för den dödas minne arfvingarne underkasta sig detta prejeri hellre än att utsätta sig för anstötlig rättegång. Sådant kan och bör förekommas genom vilkoret att qvinnan har erkänt barnet under sin lifstid. Man kan ock tänka sig, att en qvinna, som har ett oäkta barn, icke vill bekantgöra förhållandet genom att låta anteckna barnet i kyrkboken som sitt, eller också att hon icke har förstånd om att låta göra en sådan anteckning; men då hon ligger på sitt yttersta, drifves hon af sitt samvete att erkänna barnet. Och då vore det hårdt, om barnet icke skulle få arfsrätt därför, att anteckning icke vore gjord i kyrkboken.

Vid 1892 års riksdag väcktes en motion af liknande innehåll som den förevarande, och hemställde lagutskottet om en skrifvelse i samma syfte som nu. I lagutskottets dåvarande utlåtande instämde jag, men nu har jag reserverat mig mot betänkandet, ehuru lagutskottet i år såsom motiv för sitt förslag åberopat sitt utlåtande i fjor. Anledningen dertill är, att 1892 års lagutskott åberopade ett uttalande af 1881 års lagutskott, att stadgandet, att moder sjelf skall hafva låtit anteckna i kyrkboken barnet såsom sitt, vore alldeles för strängt, och att det kunde anses tillräckligt stadga, att det i kyrkboken skall finnas en anteckning, att barnet är den eller den qvinnans. Detta uttalande syntes mig innebära ett vilkor, att modern skulle hafva erkänt barnet under sin lifstid. Men i år under lagutskottets förhandlingar, då denna fråga speciellt kom före, yttrade pluraliteten i utslaget, att 1892 års betänkande borde så förstås, att det vore tillräckligt att barnets födelse blefve konstaterad, äfven om det icke blifvit erkänt af modern såsom hennes. Det ville jag icke gå in på, och för att få ett efter min uppfattning tydligt uttalande från Riksdagen derom, att Riksdagen ville hafva ett erkännande från moderns sida såsom vilkor för arfsrätten, har jag reserverat mig i frågan. Här gäller sålunda, om Riksdagen anser att ett oäkta barns arfsrätt efter moder bör göras beroende deraf, att barnet blifvit erkänt under moderns lifstid, eller om det är tillräckligt att det efter moderns död kan visas, att barnet är hennes. Det första alternativet synes mig vara det rätta, och jag yrkar för ty, att utskottets hemställan måtte bifallas, men att sista stycket i motivering, som börjar med orden »utskottet som anser» och slutar med ordet »följaktligen», må få den lydelse jag i reservationen föreslagit, nemligen: Utskottet, som anser att oäkta barns arfsrätt efter moder bör göras beroende deraf, att modern antingen genom vederbörlig,

i föreskrifven form gjord anteckning i kyrkoboken för den församling, i hvilken hon då var kyrkoskrifven, eller på annat sätt under sin lifstid erkänt barnet, har icke funnit skäl fråntråda den ståndpunkt i frågan, utskottet vid 1892 års lagtima riksdag intagit, och hemställer utskottet följaktligen, att Riksdagen etc.

Om ändrad lagstiftning rörande oäkta barns arfsrätt.
(Forts.)

Herr Lilienberg: Jag måste bestämdt motsätta mig att kammaren fattar ett sådant beslut, som den siste talaren påyrkade. Det förslag utskottet framlagt har alldeles samma innehåll som det, som framlades vid 1892 års riksdag och då blef af kammaren godkändt. Och med godkännandet måste väl äfven kammaren anses hafva godkänt motiveringen. Talaren har nu föreslagit, att kammaren skulle för samma beslut taga en annan motivering, som han närmare formulerat. Han har dervid noga redogjort för i hvad de skiljaktiga meningarna bestå, så att jag icke behöfver vidare uppehålla mig dervid.

Men jag vill fästa uppmärksamheten på att, om man icke tillåter annan bevisning i förevarande afseende än moderns erkännande eller rättare sagdt, om man bestämmer, att modern skall hafva erkänt barnet för sitt under sin lifstid, råkar man in på den obilligheten, att det kan hända, att det blir omöjligt för ett oäkta barn att få arf efter sin moder derför, att modern aflidit vid barnets födelse. Då kan hon ju ej hafva erkänt barnet såsom sitt.

Jag hemställer, att kammaren må bifalla utskottets förslag både hvad klämman och motiveringen beträffar.

Herr Wester: Såvidt jag förstått, har lagutskottets vice ordförande hemställt om afslag å mitt förslag till motivering uteslutande på den grund, att det af mig föreslagna vilkor kunde föranleda dertill, att ett oäkta barn ej finge arfsrätt derför, att modern dött vid vid dess födelse. Det kan verkligen hända — ehuru det torde få räknas till sällsynt undantagsfall, att modern dör under barnets födelse, innan hon hinner erkänna sitt barn. Men jag är fullt öfvertygad, att — äfven med den motivering jag föreslagit — om det styrkes, att modern dött, innan hon hunnit uttala sig om barnet, och om det visas, att hon före barnsörden erkänt sitt moderskap och sålunda icke fördolt, att hon skulle föda barn, ingen domstol skulle tveka att tillerkänna sådant barn arfsrätt. Då förfaller alltså det skäl, som anförts emot mitt förslag.

Men deremot — jag vill upprepa detta ännu en gång — genom ett lagstadgande, att man får huru som helst styrka barnets arfsrätt, kan man framkalla tvister och förvecklingar af oberäknelig bärvidd, måhända ej sällan föranledda af beräkning att ockra på annans pietet för en döds minne.

Herr Johnsson i Bollnäs: Som herrarne finna, har jag i min motion väckt fråga om ändring af gällande bestämmelser rörande

Om ändrad
lagstiftning
rörande oäkta
barns arfsrätt.
(Forts.)

oäkta barns arfsrätt i två afseenden. För närvarande ärfver ett oäkta barn, om dess moder i öfverensstämmelse med kongl. förordningen den 14 april 1866 låtit anteckna det såsom sitt i kyrkoboken för den församling, i hvilken hon vid barnets födelse var kyrkoskrifven; men barnet får andel endast i den egendom, som ej utgör bröstarfvinges laglott.

Jag har påkallat ändring i dessa bestämmelser dels i syfte, att det icke skulle vara nödvändigt, att sådan anmälan af modern sjelf skulle göras, för att barnet skall få arfsrätt. Det kan nemligen hända — lagutskottets vice ordförande har anfört flera exempel derpå — att en sådan anmälan icke kan ske af flera skäl, och det är då obilligt att ett barn, om hvars härkomst det ej råder minsta tvifvel, ej skall få ärfva sin moder endast af det skäl, att modern ej var i tillfälle eller förstod att anmäla det på sätt författningarna föreskrifva; dels är det orättvist att ett oäkta barn ej skall få samma arfsrätt som äkta barn, utan endast få andel i den del af boet, som icke är bröstarfvinges laglott.

En ledamot af utskottet från denna kammare har i reservation anmält såsom sin mening, att ändring väl bör ske i syfte att oäkta barn må taga arf lika med äkta, men endast för det fall att barnet blifvit af modern erkändt. Jag förstår icke, huru reservanterna, efter sitt uttalande i reservationen, kunna komma till denna slutledning. De börja nemligen sin reservation med orden: »Med utskottets pluralitet äro vi ense derutinnan, att oäkta barn, — — — äfvensom derutinnan, att sådant barns arfsrätt icke bör ovilkorligen göras beroende deraf, att modern låtit såsom sitt barn anteckna det» o. s. v. Då man erkänner den grundsats, att det är en orimlighet, att barnet skall gå miste om sin arfsrätt endast därför, att modern ej låtit anteckna det, förefaller det mig, som om det tillägg, reservanterna här velat göra, är temligen omotiveradt. Om reservanterna ansett, att genom en ändring i kongl. förordningen den 11 februari 1887 angående skyldighet att anmäla födda barn, de anmärkta olägenheterna skulle kunna afhjelpas, hade jag förstått deras tankegång, när just genom en ändring i denna författning, att vid anmälan om barns födelse modrens namn jemväl skulle ovilkorligen uppgifvas, ett bättre sakernas tillstånd skulle inträda. Men nu är nämnda förordning så affattad, att det är temligen fritt att anmäla barnet, men uraktlåta att uppgifva dess moder. Man skulle kunna tro, att, när ett barn födes, det också måste hafva en moder samt att anmälan om den förra borde följas af den senare. Men så är icke fallet, enär de icke äro skyldiga att göra anmälan. Följden blifver icke allenast, att ett stort antal barn aldrig få kändedom om sina mödrar, utan ock att de sistnämnda kunna undandraga sig sina pligter gent emot sina egna barn. Om en ändring härutinnan påbjödes i syfte att anmälan om barns moder blefve obligatorisk, skulle det kunna hafva skäl för sig att påyrka den ändring i 1866 års förordning, som reservanterna föreslagit. Men då de ej antyd, att missförhållandet skulle kunna

afhjelpas genom en ändring i 1887 års förordning, kan jag icke inse, huru det är möjligt att vidhålla den uppfattningen, att man skall neka barn arfsrätt just därför, att de ej blifvit af modern anmälda. Då den ene reservanten vid förlidet års lagtima riksdag deltog i samma ärendes behandling inom utskottet samt då kom till det beslut, hvartill utskottet nu kommit, hade det varit godt, om samma ärade reservant jemväl i år låtit den mer humanitära uppfattningen råda och delat utskottets uppfattning. Jag hemställer, att kammaren må bifalla utskottets förslag.

*Om ändrad
lagstiftning
rörande oäkta
barns arfsrätt.
(Forts.)*

Herr Folke Andersson: Det förslag, som nu föreligger till afgörande, har förut af kammaren bifallits, och jag hoppas, att denna kammare icke skall frångå detta sitt beslut nu. Det synes väl orimligt, att, om en qvinna, som fått ett oäkta barn, själf eger kapital, förmögenhet, det barn, som födts af henne, det oaktadt icke skall få ärfva sin mor. Detta är enligt min tanke mycket orimligt. Och det upplystes i lagutskottet, att det händt flera gånger, att just därför, att icke modern kunnat själf låta anteckna barnet i kyrkboken såsom sitt, hennes barn blifvit förlustigt sitt arf efter henne. Hvar och en måste väl erkänna, att detta icke kan vara rätt. Nu vill man medgifva, att oäkta barn skall få ärfva sin moder under vissa förutsättningar. Men äfven herr Wester medgaf, att det finnes en omständighet, som ändå skulle göra det omöjligt för barnet att få ärfva. Om nemligen modern doge i barnsäng, kunde hon ju ej vara i tillfälle att anteckna sitt barn, och då skulle det blifva arflöst efter sin moder. Jag frågar herr Wester: kan det vara rimligt, om modern icke är förmögen att föranstalta om dylik anteckning, att barnet därför skall blifva arflöst? Jag anser det vara orimligt. Och jag anser, att, om vi antoge herr Westers reservation, det komme att gagna i vissa fall, men i andra deremot icke.

Hvarför vill man då icke taga steget fullt ut och medgifva, att, när det är konstateradt, att denna qvinna är moder till detta barn, barnet också får ärfva henne? Jag tycker, att detta är den mest rättvisa princip, som finnes, och jag kan icke vara med på herr Westers förslag, utan anhåller, att kammaren måtte bifalla utskottets nu föreliggande förslag.

Herr Waldenström: Herr talman, mine herrar! År 1885 väckte jag här i kammaren motion om att arfsrätt skulle tillerkännas oäkta barn i likhet med äkta barn. Med anledning deraf beslöt Riksdagen att skrifva till Kongl. Maj:t med anhållan, att han måtte utfärda en påminnelse till presterskapet, att vid sådan anteckning i kyrkboken, som enligt förordningen den 14 april 1866 utgör förutsättning för oäkta barns arfsrätt efter modern, det måtte tydligt utsättas, att modern själf låtit anteckna barnet såsom sitt. Detta var hela resultatet af den motionen och af den diskussion, som

Om ändrad
lagstiftning rör-
rande oäkta
barns arfsrätt.
(Forts.)

fördes i sammanhang dermed. Jag för min del står dock ännu kvar på samma ståndpunkt som då.

I ett fall eger oäkta barn nu arfsrätt i likhet med äkta barn efter både fader och moder, och det är, när barnet blifvit afladt under våldtäkt. Men dervid frågas: hvarför just då och icke i annat fall? Det förefaller ju högst egendomligt, att våldtäkt skall vara ett så specifikt fall, att den kan gifva barnet rättigheter, som barn, födda utom äktenskapet, eljest icke ega. Och det torde vara omöjligt att anföra något rimligt skäl därför. Utskottet vill nu gifva hvarje oäkta barn rätt till arf efter *sin moder*. Men hvarför endast efter sin moder och icke äfven efter sin fader? *Hvarför* skall det icke hafva arfsrätt äfven efter honom, om han är känd? Oftast komma de oäkta barnen till på det sätt, att mannen förför qvinnan, och hvarför skall då barnet icke få ärfva honom, som är egentliga orsaken till att det blifvit födt? Kan någon människa angifva något förnuftigt skäl, hvarför barnet skall hafva arfsrätt endast efter sin moder? Jag tror, att man förr eller senare skall komma derhän, att oäkta barn får lika med äkta barn ärfva sina föräldrar. Detta är ju det tillbörliga; ty om också icke föräldrarna äro sammanvigda, så äro de dock barnets föräldrar, och barnet rör icke för att det tillkommit genom förseelse af föräldrarne.

För öfrigt är det också orimligt, att det skall få passera, att barn födas utan att man är i stånd att ens få reda på hvem modern är. Här födas många barn på ställen, som bjuda logis åt »kacherade fruntimmer»; de tagas emot af barnmorska, utan att denna vet, hvem modern är; de inköpas på barnhuset för några hundra kronor, utan att någon människa vet, hvadan modern är kommen eller hvart hon tager vägen. Och så heter det, att modern liksom fadern är okänd.

Men ett barn kan väl i allmänhet icke födas i sådan hemlighet, att man icke kan, om man vill, taga reda på, hvem modern är, äfven om hon begifvit sig till främmande ort för att der framföda barnet. Ett frivilligt erkännande af henne är således för den sak, som här är i fråga, obehöfligt; ty antingen hon erkänner eller icke erkänner att det är hennes barn, så kan det i hvarje fall styrkas. Hon behöfver hjälp af någon vid barnets födelse, och genom denna måste det ju kunna bevisas, att hon är modern till barnet, och det bör vara nog, äfven om hon skulle dö under förlossningen eller i sanslöst tillstånd, så att hon icke hunne tala om för de närvarande, att det är hon, som är moder till det barn, som de sjelfva se henne föda. Det synes mig följaktligen orimligt, hvad herr Wester i det afseendet sade, och ännu orimligare, att lagen *såsom vilkor för barnets arfsrätt* skall fordra, att modern sjelf skall säga, att det är hennes, det barn, som hon födt.

Hvad motionären begärt och utskottet föreslagit synes visserligen mig alldeles för litet, men det är ändock något af hvad som behöfves, och därför yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr Bruzelius: Herr talman, mine herrar! En föregående talare ansåg, att herr Wester, i hvars reservation jag instämt, skulle i denna hafva varit inkonseqvent, i det att han i början af reservationen hyllat principen af arfsrätt åt oäkta barn, men i slutet ville föreskrifva det vilkor, som sista stycket i reservationen innehåller. Jag kan icke medgifva, att någon inkonsequens i detta fall eger rum. Man erkänner ju en laga arfsrätt för äkta barn i princip, men om äkta barns härkomst eller börd bestrides, så måste ju barnet för att komma i åtnjutande af arfsrätt styrka sin härkomst, annars går det miste om sin arfsrätt. Äfven i fråga om oäkta barns arfsrätt måste lagen innehålla stadganden om det sätt, hvarpå härkomsten skall bevisas i förhållande till modern, om hvilken nu endast är fråga. Man kan ju hafva olika meningar angående sättet, hvarpå bevisningen om denna härkomst skall ske. Nu gällande lag framhåller såsom oundgängligt vilkor, att modern sjelf skall hafva låtit anteckna barnet såsom sitt i kyrkoboken i den församling, der hon är skriven, då anteckningen sker. Det har visat sig att allmänheten, ja, äfven presterskapet missförstått detta stadgande, hvilket föranledt, att särskildt cirkulär utsändts till presterskapet med erinran om innehållet af denna lag. — Nu erkänna vi alla i princip, att oäkta barn böra få full arfsrätt efter sin moder, derest härkomsten kan lagligen styrkas. Vi äro äfven alla ense om att nu gällande lag bör ändras i något friare rigtning. Det gäller blott att tillse, huru långt man bör gå. Utskottets flertal har låtit bevisningen vara så fri, att efter moderns död hvarje slags bevis skall kunna användas. För min del har jag i likhet med herr Wester ansett, att man derigenom skulle framkalla många rättgångar af ganska tvifvelaktig beskaffenhet. Vi hafva ansett, att man icke borde gå längre än att stadga, det ett erkännande af modern, afgifvet antingen inför vittnen eller inför pastor eller på annat bevisligt sätt, skall gälla såsom fullt bevis om barnets härkomst.

I det fall, som nyss påpekades, eller att modern dör under förlösningen, förmodar jag, att om hon ej på något sätt sökt hemlighålla denna, så skall denna omständighet komma att anses såsom ett erkännande af modren, att barnet är och lagligen får betraktas såsom hennes.

Jag yrkar bifall till herr Westers reservation.

Herr Petersson i Brystorp: Af den siste ärade talaren likasom förut af herr Wester har det framhållits, att, då modern dör utan att hafva tillkännagifvit att barnet är hennes, det egna erkännandet skulle kunna ersättas af bevisningen inför rätta. Jag tror att, om man antog förslaget i den form det föreligger i herr Westers reservation, det icke skulle låta sig göra att begagna sådan bevisning, då lagen säger tvärt emot. Vi måste komma i håg att våra domare, sedan lagförslaget om bevisning inför rätta fallit, icke hafva

Om ändrad lagstiftning rörande oäkta barns arfsrätt. fri pröfningsrätt, de hafva i det hänseendet icke större rätt än de hittills haft.

(Forts.) Det kan vara en annan orsak, hvarför en kvinna icke gifver till känna, att hon har ett barn, och det är, att hon skall ingå giftermål. Hon vill då icke tillkännagifva att hon har barn förut. Hon säger det kanske till sin man, men jag vet särskildt ett fall, då en sådan kvinna icke erkände sitt barn, men när mannen testamenterat henne sin kvarlätenskap och dött, då omtalade hon, att det oäkta barnet var hennes, och bestämde, att det skulle ärfva henne. Jag tror också, att när författningen om oäkta barns arfsrätt utom laglotten först utkom, så hade man ingen föreställning om att det var behöfligt för modern att sjelf låta anteckna det såsom sitt, fast bestämmelsen löd så. Men hvad hände? När en rättegång sedermera uppstod, dömdes strängt efter orden, och då anteckningen icke skett på moderns begäran, så fäste domstolarne intet afseende vid den.

Jag tänker, det kunde gå på liknande sätt, om herr Westers reservation antogs, och därför yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Efter det öfverläggningen härmed förklarats slutad samt herr talmannen till proposition upptagit de olika yrkandena, biföll kam-maren utskottets hemställan.

§ 13.

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan. Föredrogs lagutskottets utlåtande n:o 31, i anledning af väckt motion om ändring af gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.

Utskottet hemställde:

att Riksdagen, i anledning af förevarande inom Andra Kam-maren af herr *Jakob Erikson* afgifna motion, n:o 27, ville i skrif-velse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbete och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af förord-ningen den 31 oktober 1873, angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det må lemnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt aderton år, att utträda ur den svenska stats-kyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.

Ordet begärdes af

Herr Rodhe, som yttrade: Den föreliggande motionen är en bland dem, som tid efter annan blifvit framburna både till kyrko-möte och Riksdag. Anledningen dertill, att motionen sålunda ofta framkommer, ligger tydligen deri, att man hoppas, att så småningom

öfvertygelsen att den bör gillas skall arbeta sig fram och sålunda vägen banas för dess antagande. Bör man nu hoppas en sådan framgång åt motionen? För min del hyser jag lifligt den önskan, att denna förhoppning icke måtte gå i uppfyllelse, att hos vårt kristna folks representanter måtte allt mer rotfästa sig den öfvertygelsen, att en dylik motion icke bör bifallas. Skälen, hvarför jag hyser en sådan önskan, kunna läsas i utskottets betänkande. Jag beder dock att något beständare få framhålla några af dem, på det att de för dem, som pröfva samvetsgrant och fördomsfritt, må visa sig icke sakna allt berättigande.

Det kan synas, som om nuvarande stadganden angående utträde ur statskyrkan stode i strid mot den samvetsfrihetens grundsats, hvilken dissenterlagen vill häfda, och det kan således å andra sidan synas, som vore det nu föreslagna stadgandet en nödvändig konsekvens af nämnda grundsats tillämpning. Ja, men frågan är, huru vida man eger rätt att draga ut konsekvenserna så långt. Den nämnda grundsatsen, samvetsfrihetens grundsats, att ingen bör i saker, som gälla religion och samvete, tvingas, den aktar jag högt. Den anser jag såsom en af de allra största vinningarna af det stora reformationsverket. Jag är långt ifrån någon anhängare af den teori om fängelse och böter, om hvilken för icke länge sedan talades på detta rum. Det oakadt tror jag, att det icke går an, att det icke är möjligt på detta område, lika litet som på något annat, att proklamera en frihet, som icke är inskränkt af några band. En viss gräns måste sättas för friheten, och i förevarande fall anser jag att kristendomens rämärken böra utgöra denna gräns, utöfver hvilken denna frihet icke må brukas. Utöfver dessa rämärken synes mig ingen böra tillåtas att gå — jag menar naturligtvis i afseende på den yttre bekännelseställningen, ty om något annat är här icke fråga. Det förefaller mig också, som borde hvar och en, som erkänner kristendomens absoluta värde och betydelse, medgifva detta. Är kristendomen den absoluta religionen, männe de kristna samhällena ha rätt att tillåta någon att helt emancipera sig från de kristliga anstalterna, hvilka äro för hvar och en oundgängligen nödvändiga? På alla andra områden lägger man ofta band på friheten, när man finner att den af individen missbrukas på ett sätt, som skulle föra den till olycka.

Jag erinrar mig, att jag en gång i höstas, då jag gick öfver Norrbro, iakttog huru ett par poliser med våld förde bort en stackars qvinna. Hon hade stält sig på broräcket och ämnat störta sig ned. Hvarför fick hon icke fullborda sin afsigt, hvarför fick hon icke, såsom hon åsyftat, sänka ned i den brusande strömmen sin sorg och sitt elände? Jo, därför att hon derigenom skulle sänkt sig i ett ännu djupare elände, från hvilket man ville rädda henne. Men är icke hedendomen också en förderfvets ström, som rycker ned i det största eländes djup? Och är det då icke de kristna samhällenas skyldighet att träda hindrande i vägen för den förvillelse, som vill

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.
(Forts.)

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.
(Forts.)

rycka ned i detta djup. Man kan icke hindra en person att hysa hedniska åskådningar — han får tänka och tro hvad han vill. Men det kristna samhället kan hindra honom från att skilja sig från de kristliga anstalterna, så att han till dem har en obehindrad tillgång, af hvilken han kanske framdeles, när möjligen förvillelserna skingrats, kommer att begagna sig. Ett sådant tvång synes mig icke vara mera oberättigadt än det, hvarigenom man hindrar en människa att förkorta sitt lif eller att besinningslöst förslösa sin egendom. Sant är, att en person, som sålunda tvingas mot sin öfvertygelse att stanna kvar inom den kristna kyrkan, kan göra kyrkan stor skada, ja större än om han tillätes att utträda, och sant är att, om kyrkan blott skulle se på sin egen fördel, så skulle den gerna tillåta en sådan person att utträda, men här vid lag anser jag, att kyrkan bör fördraga och icke förskjuta. Mig synes, att kärleken bör bjuda kyrkan att hålla den förvillade medlemmen kvar inom sitt område. Det är således i kärlekens intresse, som jag vill yrka, att utskottets hemställan måtte afslås.

Herr Ekman anförde: Den siste ärade talaren framhöll, att han högt värderade samvetsfrihetens princip. Jag betvivlar dock att han gör det i praxis, och jag tycker också att hans anförande just visar, att när det kommer till praktiken, så blir det svårt att öfva samvetsfrihetens princip. Man säger, när man inom kyrkan vill behålla dessa personer, att man gör det af kärlek, men i själfva verket blir det för dem ett samvetsförtryck, och det af ganska svår beskaffenhet. Man säger, att man icke vill tillåta dem att emancipera sig från kristendomen. Ja, det vore riktigt, om man kunde genom lagbud fasthålla dem vid kristendomen och göra dem till kristna, men vare sig de stå kvar inom kyrkan eller de stå utom den, så stå de i hvarje fall utom kristendomen, så länge de icke hafva ett sinne, som öfverensstämmer med kristendomen, och man kan icke tvinga dem med magt, utan detta måste ske på öfvertygelsens väg.

När den ärade talaren anförde exemplet om qvinnan på Norrbro, som höll på att störta sig i strömmen, och som räddades af polisen, så håller icke denna liknelse streck. Om kyrkan verkligen genom sitt ingripande och sina kraftåtgärder kunde t. ex. rycka en gudsförnekare eller en hädare från hans ståndpunkt och återföra honom till kristendomen, då vore liknelsen hållbar. Men det kan icke kyrkan. Den måste behålla inom sig en mängd gudsförgätne och hedniskt sinnade personer, och detta sinne hos dem kan icke kyrkan med alla sina lagar förändra, så vidt det icke sker på öfvertygelsens väg. Således, om jag också sätter aldrig så många lagar emot dem för att hindra dem att komma ut ur kyrkan, så kan jag dock icke gifva dem ett kristligt sinne. Detta är omöjligt, och därför kan jag icke heller rätta dem från den undergång, som skulle exemplifieras genom den omtalade händelsen på Norrbro.

Nej, om den svenska statskyrkan vill vara en *kristen* kyrka, och det vill den ju och det har den ock proklamerat sig vara, då bör den låta åtminstone de personer, som uppenbarligen icke vilja tro på kristendomens sanningar, utan förneka dem, få gå ut, när de begära det. Deraf följer dock alldeles icke, att man skall lemna dessa personer utan vård, utan såväl hvarje rättänkande kristen i den ställning han intager som äfven kyrkan bör försöka att på öfvertygelsens väg påverka dessa personer och sålunda återvinna dem för kristendomen. Om nu dessa personer få gå ut ur kyrkan, så blir deras ställning för dem sjelfva sann, och de behöfva icke känna trycket af att tillhöra ett religiöst samfund, som de af hjertat icke tillhöra. Men jag vill fråga: när icke kyrkan med den inre missionen lika väl dessa personer, om de stå utom som om de stå inom kyrkan? Jag tänker mig här i staden. Här fins ju ett helt samfund, som uppenbarligen förnekar de gudomliga sanningarna. Detta samfund befinner sig inom svenska statskyrkan, och det kan icke komma ur statskyrkan. Nu frågas: hvad kan den svenska statskyrkans presterskap göra för dessa personers förändring i sinnesbeskaffenhet? Kan det göra mera nu, än om de fått gå ut ur kyrkan? Jag kan icke förstå, att vårt svenska presterskap kan utöfva större tryck eller magt öfver dem i andligt afseende, än om de befunno sig utom kyrkans område. Men om de få gå ut, så få de sjelfva ställa sig på en för dem ärlig ståndpunkt. Jag tror icke, att den ärade talaren kan anföra ett enda bevis från de första apostoliska församlingarna på att man rent af hållit qvar sådana, som stått utom kristendomen och på en rent hednisk ståndpunkt. Tvärt om säga apostolarne: drifven ut dem ifrån eder! De sade, att man skulle aflägsna dem från sig, men den svenska kristna statskyrkan håller qvar dessa, som stå på en utomkristlig ståndpunkt. Om det vore skäl i att söka hindra några att utgå, så vore det de kristna, men icke dem, som äro hedniskt sinnade och förneka kristendomen. Dessa sistnämnde borde väl få gå, och jag tror, att det vore till välsignelse både för den ena och den andra parten. Härom är jag så mycket mer öfvertygad, som jag är viss på, att en ärlig ställning är det bästa. Jag tror, att, om dessa personer få intaga en ärlig ställning, de kanske skola lättare kunna komma till rätta, än om man förbittrar deras sinnen genom att säga: ni måste, antingen ni vill eller icke, tillhöra den svenska statskyrkan.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Olsson* i Ornakärr instämde häruti.

Vidare anförde:

Herr *Lilienberg*: Jag hemställer, att kammaren måtte i denna fråga vidblifva samma beslut, som kammaren vid flera föregående

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.

(Forts.)

Om ändring i tillfällen fattat, derigenom att kammaren nu bifaller utskottets hemgällande be- ställan.
 stämmelser i

fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.
 Hvad nu särskildt beträffar rätten att utträda till ett icke kristet trossamfund, så vill jag blott erinra om, hvad utskottet också sagt i sin motivering, att det icke är så oomtvistligt hvad som menas med kristen trosbekännelse.

(Forts.)

Jag skall berätta något, som hände för tio à tolf år sedan nere i Blekinge. Der var en hederlig man och familjefader. Han hade tänkt mycket i religiösa ting och kommit till en annan tro, än den som öfverensstämmer med statskyrkans lära. Han ville då utträda ur statskyrkan, men som han icke var lärd i teologiska ting, så visste han icke, hvilket samfund som omfattade en sådan trosbekännelse som hans. Det tycktes, som om hans trosbekännelse närmast öfverensstämde med unitariernas, en sekt, som i Förenta staterna har mycken spridning. Han gick till kyrkoherden i församlingen och framlade sin trosbekännelse, men då han icke kunde uppgifva något samfund, till hvilket han ville öfvergå, måste kyrkoherden vägra honom utträde. Han klagade visserligen hos domkapitlet och Kongl. Maj:t, men kunde naturligtvis icke få någon ändring i beslutet. Han flyttade sedermera från orten, och jag vet icke hvart han tog vägen. Ett sådant fall synes mig vara upprörande. Lagstiftningen bör icke vara sådan, att dylikt kan förekomma, och jag upprepar därför mitt yrkande om bifall.

Herr Petersson i Dänningelanda: Det kan icke förnekas, att samvetsfriheten är en viktig sak, väl värd att taga vara på, men jag undrar dock, om icke herrarne skola medgifva, att frihetsnitet här går något långt. Kan man verkligen tilltro dessa gossar och flickor om 18 år, att de skola hafva den mogenhet i förstånd och den urskiljning som fordras för att kunna fatta ett så viktigt beslut, som det om utträde ur svenska statskyrkan. Jag tror, att det tillkommer ett kristet samhälle att taga vara på dessa unga personer tills de nå den mognare åldern, att de sjelfva äro mäktiga att bedöma en så viktig sak. Det skulle blifva lätt för denna gudsförsmädareliga att göra proselyter bland så unga personer, som här är fråga om, då de komma ut i verlden, och i synnerhet om de begifva sig till de stora arbetscentra, der de icke hafva någon, som tager vård om deras religiösa eller andliga lif. Jag tror, att så unga personer skulle blifva ett lätt byte; det skulle gå lätt att bland dem vinna anhängare för gudsförnekande läror.

Vi veta, att det största hindret för gudsförnekarne, för omstörtningssligen, är kristendomen. Nu vill motionären, att en person skall få utträda ur statskyrkan utan att uppgifva något trossamfund, hvartill han vill öfvergå, d. v. s. för att blifva en hedning. Jag tycker icke, att det är värdigt ett kristet land och dess representanter att på ett sådant sätt tolerera hedendomens införande. Vi skola dock hoppas, att, hvilket beslut än denna kammare kommer

att fatta rörande den förevarande motionen, Första Kammaren afslår densamma. Jag tror, att alla kristna trosbekännare i landet skola med bekymmer se, om Andra Kammaren fattar ett beslut i motionens riktning. Ett sådant beslut skulle gifva dem den sorgliga erfarenheten, att kristendomen betyder så litet för Andra Kammaren, att den kan vara med om ett lagförslag, hvarigenom det lemnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 18 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, till hvilket han ämnar öfvergå. Det är på grund af dessa skäl jag yrkar afslag såväl å motionen som å utskottets hemställan.

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.
(Forts.)

Herr Jakob Erikson: Såsom motionär vill jag uttala mitt erkännande till lagutskottet, därför att det tillstyrkt min motion, och det synes, som om de skäl, på hvilka lagutskottet grundat sitt tillstyrkande, äro så talande, att man icke behöfver några andra.

Det är icke underligt, att invändningar göras mot en förändring af de nu gällande bestämmelserna rörande utträde ur svenska statskyrkan, men det kan förvåna, att dessa invändningar komma från det håll, hvarifrån de företrädesvis kommit. Jag anser, att i fall man vill värna om kristendomen och kristendomens grundsatser, bör man söka att tillämpa dem äfven på den kyrkliga lagstiftningen, och det vore därför enligt min mening alldeles i sin ordning, att kyrkan icke afstode från det sätt för upprätthållande af en verklig tukt inom henne, som af kyrkans grundläggare och stormästare blifvit anbefaldt. Jag tror icke, att det inflytande, som statskyrkan utöfvar på en person, hvilkens åsichter skilja sig från hennes, och hvilken icke för kyrkan har några vidare sympatier, verkar välgörande. Jag tror icke, att detta tvång, att en person måste tillhöra statskyrkan, om han ej vill öfvergå till annat kristet trossamfund, kan verka välgörande, och jag tänker, att de flesta äro ense derom.

Hvad beträffar det påståendet, att en person vid 18 års ålder icke kan anses mogen att bedöma olika läroåskådningar, så vill jag blott nämna, att denna åldersgräns i alla fall förefinnes i redan befintliga stadganden om utträde ur svenska statskyrkan. Man har ju nu rättighet att, om man uppgifver ett visst trossamfund, till hvilket man vill öfvergå, utträda ur kyrkan vid fyllda 18 års ålder, och man anses sålunda på grund af nu gällande stadganden vid denna ålder mogen och i stånd att bedöma de olika läroåskådningarna, och därför borde väl äfven samma grundsats i afseende på åldern kunna erkännas i fråga om utträde ur statskyrkan utan uppgifvande af något trossamfund.

Hvad slutligen angår talet om gudsförsmädare och gudsförnekare, så finnas nog faktiskt sådana, äfven om man icke vill tillåta dem att utträda ur statskyrkan; men om denna kyrka kan utöfva något inflytande på dem, det lemnar jag derhän. Det synes mig dock uppen-

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan. (Forts.)

bart, att kyrkan icke kan göra det. Jag begriper icke, huru man genom att tvinga en person att kvarstå i statskyrkan skall kunna utöfva något godt inflytande på honom och gifva honom ett större förtroende för kyrkan.

Det är på dessa skäl, som jag skall be att få yrka bifall till lagutskottets hemställan.

Herr Bülow: En talare på göteborgsbänken jmförde ett utträde ur statskyrkan med ett själfmord; han jmförde det med en qvinnas beslut att kasta sig öfver barrieren på Norrbro. Jag undrar dock, mine herrar, om icke en sådan liknelse är allt för hård; jag undrar, om den är värdig den svenska statskyrkans män. Jag tror icke att i en tid sådan som den, vi lefva i, som bjuder oss att hysa aktning för andras öfvertygelse på det religiösa området, man bör fälla så hårda ord om dem, som vilja utträda ur statskyrkan. Det är icke så länge sedan den svenska statskyrkan hade en stor man, som till sin samtid framställde den frågan: är det möjligt, att den kristne och vise, som byggt sin lära än så konstigt upp, är det möjligt, att han stiger närmare himmelen än hedningen med sina dygder? Det ligger någonting i dessa ord, som vår samtid, ehuru med motvilja och ehuru det sker långsamt, dock måste erkänna.

Då nyss en talare på smålandsbänken rörde tillsamman en ren tro och en ren öfvertygelse med ett förnekande af Gud, talade han i ett ämne, som han alldeles icke förstod, och som han kanske aldrig skall komma att förstå. Man har sagt, att man vill kvarhålla de kristna bekännarne inom statskyrkan, för att statskyrkans inflytande och magt att upplysa skall kunna göra dem till trogna bekännare inom denna kyrka. Nej, mine herrar! Trots att herr Halvar Eriksson i denna kammare har påstått, att den kristna tron och kyrkans magt gå framåt, är det icke så. Ty hvad statskyrkan och det kyrkliga inflytandet beträffar, gå de tillbaka. De hafva — om också icke i en eller annan afkrok af vårt land — börjat sin stora reträtt. Vi hafva för en stund sedan sett, hurusom i frågan om oäkta barns afsrätt nästan samtliga ledamöter i lagutskottet velat vara med om att förklara oäkta barn berättigade till att lika med äkta barn taga arf efter sin moder, men att det dock af Första Kammarens ledamöter inom utskottet finnes en prest, som icke velat vara med här-om. Man talar om människokärlek, men man har icke denna kärlek, då det gäller det praktiska och verkliga lifvet. Detta är också orsaken till att statskyrkans inflytande allt mer och mer minskas.

Nu är förhållandet så, att en person kan få utträda ur statskyrkan, om han anmäler, att han ämnar gå in i det och det kristna samfundet. Men sedan han anmält detta, går han antingen icke in i något annat trossamfund, eller också går han snart ut igen från det trossamfund, deri han inträdt. Genom detta tillvägagående be-

drifver han, så att säga, ett skälmstycke med statskyrkan. Kyrkan förmår häremot ingenting, ty hon har i detta afseende ingen magt. Hon får på detta sätt behålla skrymtarne kvar, men icke dem, som i sanning och anda äro kristna, ty sådana stanna icke kvar, utan de besluta sig för utträde.

Jag tror därför, att man i trossaker icke skall hålla på tvångslagar, som nu äro föråldrade och därför icke kunna upprätthållas. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Hedlund: Till det exempel, som blifvit framdraget af lagutskottets vice ordförande, ber jag få lägga ett annat. I en viss svensk stad ville för några år sedan en del personer bilda ett unitariskt trossamfund. De ingingo till Kongl. Maj:t med anhållan derom och bifogade sin trosbekännelse. Ansökningen remitterades till vederbörande domkapitel, som förklarade, att det icke fann trosbekännelsen vara kristen och afstyrkte på grund deraf bifall. Kongl. Maj:t afslog också vid pröfning af ansökningen i enlighet med domkapitlets hemställan den gjorda framställningen. Der satt nu Kongl. Maj:t — som visserligen är summus episcopus, men för resten, så vidt jag vet, icke vidare teologiskt bildad — och afgjorde i sista instans, huruvida denna trosbekännelse var kristen eller icke kristen. Nu anses unitaristernas trossamfund både i England och i Amerikas förenta stater erkändt såsom kristet. Här i Sverige hafva vi i Kongl. Maj:ts förenämnda beslut intyg på att det icke är kristet. Vi hafva ingen öfverdomare i kristenheten, som kan afgöra, hvad som är kristendom eller icke. Under sådana förhållanden bör man väl antingen stryka bort denna begränsning af kristet trossamfund ur den svenska dissenterlagen eller också lägga till något sådant som »trossamfund, som är kristet i svensk mening» eller dylikt. För närvarande är ju tillståndet rent af absurdt.

Herr Beckman: Herr talman! Jag har aldrig rätt fattat den tankegång, som orsakat, att man i vår dissenterlag erkänner frihet för andra trossamfund, men icke för enskilda dissenters. Detta förefaller mig vara en så afgjord motsägelse, att den icke bör längre tålas i vår lagstiftning. Lagen erkänner rätten att öfvergå till ett annat trossamfund, men den, som icke kan eller icke vill uppgifva något visst trossamfund, har icke rätt att lemna statskyrkan. Med andra ord: man har rätt att vara dissenter så att säga »i klump», men icke såsom individ. Då jag finner detta strida just mot den hufvudgrundsats, som genomgår kristendomen, rätt fattad, nemligen den enskildes samvetsrätt, anser jag det vara hög tid på att ur vår lagstiftning taga bort en bestämmelse sådan som den ifrågasvarande.

Jag har emellertid härmed begärt ordet för att erinra derom, att icke alla, som innehafva en så högtbetrodd plats inom vår svenska kyrka som talaren på göteborgsbänken, i denna fråga hysa

Om ändring i gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.
(Forts.)

Om ändring i en sådan uppfattning som han. Vid kyrkomötet år 1883 yttrades gällande bestämmelser i fråga om rätt att utträda ur svenska statskyrkan.

(Forts.)

af en man, som nu bekläder ett af biskopsembetena i vårt land, följande ord: det innebär den *kränkning af samvets- och trosfriheten* att vilja med våld inom kyrkan qvarhålla personer, hvilka i verkligheten brutit med hennes lära.» Det är sant, att denne biskop icke vågade fullt draga ut konsekvenserna af sina ord; men det är dock, enligt mitt förmenande, ett tidens tecken, att redan för tio år sedan från det hållet så bestämdt häfdats den princip, som ligger till grund för det yrkande, hvilket vi, som önska en förändring, nu framställa. I likhet med den ärade talaren på göteborgsbänken är jag lifligt öfvertygad om den djupgående betydelse, kristendomen, när den rätt fattas, eger för samhällslifvet; men jag anser, att kristendomens sak lika litet som kyrkans främjas genom en lagstiftning, som åsyftar att i kyrkan mot deras vilja qvarhålla personer, hvilka önska lemna henne. Detta så mycket mer, som de ju likväl, enligt hvad här blifvit påpekadt, på en omväg kunna utträda. Det är icke rätt att behålla en lagstiftning, som frestar, ja, nära nog tvingar personer att frångå den ärlighet, som just är en af kristendomens första grundsatser.

På grund af hvad jag anfört, skall jag anhålla att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Med herr Beckman förenade sig herrar *Nydahl, Hammarström, Halvar Eriksson, Hahn, Romberg* samt *Johansson* och *Gustaf Ericsson*, båda från Stockholm.

Herr Petersson i Dänningelanda: Endast ett par ord till svar på herr Bülow's anförande. Han sade, att, då jag talade om kristna religionen och gudsförnekelse, jag då vidrörde ett ämne, som jag icke förstod. Jag skall be att få återskicka dessa ord till herr Bülow. Jag tror han förstår denna sak lika litet som jag.

Öfverläggningen var slutad. I enlighet med de yrkanden som derunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag å såväl nämnda hemställan som den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra meningen. Herr Petersson i Dänningelanda begärde likväl votering, hvilken ock företogs enligt följande nu uppsatta och af kammaren godkända omröstningsproposition:

Den, som bifaller lagutskottets hemställan i utlåtandet n:o 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Lördagen den 15 April, f. m.

59 N:o 30.

Vinner Nej, har kammaren afslagit såväl utskottets nämnda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen visade 118 ja mot 70 nej; hvadan utskottets hemställan af kammaren bifallits.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,25 e. m.

In fidein

Hj. Nehrman.
